

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים



ספר לימוד יומי

שערי תשובה

עם הוספות ביאורים ועיונים

חלק ה'

תמוז - תשע"ז





”שערי תשובה”

יוצא לאור ע”י ארגון ”ארחות ישר”
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר”ח קניבסקי שליט”א

יו”ר הארגון:

הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:

הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:

הרב אשר לבי

הרב יחיאל חסידה

הרב דוד יגאלי

הרב ישראל מאיר וולך



ארגון ”ארחות ישר”

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים בחוברות
יפנו לארגון ”ארחות ישר”
בפקס: 077-4230219

©

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש
פנימי ו/או מסחרי ללא אישור מפורש מארגון
”ארחות ישר”.

עימוד, עיצוב והפקה:

אפקטיב

03-5796812 | 054-8485060

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח”ו.

תוכן הענינים

פתח דבר

8

השער השלישי |

בבאור חומר המצות והאזהרות וחלוקי הענשים | אות קי"ט - קנ"ז

11

פעילות הארגון

75

יוצא לאור לזכוי הרבים לעלוי נשמת

הרבנית הצדקנית אמן של ישראל
מופלאה ומופלגת במדות טובות
ובמאור פנים לכל אדם
מיוחדת ויחידה בדורנו ביראת שמים
ומעשים טובים לכלל ולפרט
מרת **בת שבע אסתר קניבסקי** ע"ה
בת מרן רבינו יוסף שלום אלישיב זצוק"ל
אשת חבר לרבינו מורה דרכנו
מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א
בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר
שהשיבה נשמתה לבוראה ביום השבת קדש
חול המועד סוכות י"ז תשרי תשע"ב
עליה אנו קוראים את המקראות
עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון
רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה
אוי מי יתן לנו תמורתה
זכותה תגן עלינו
תנצב"ה

ביותר משלושים אלף עותקים מכל גליון, הנלמדים מדי יום ביומו, בישיבות וחדרי תלמוד תורה, בסמינרים ובתי ספר, בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ובעוד מקומות רבים שמתקיימים בהם שיעורי תורה, בכל מקומות מושבותיהם להגדיל תורה ולהאדירה, ברוך הוא וברוך שמו.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד עתה, בארבע שנות פעילותנו, את הספר "ארחות יושר" לרבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א בחלוקה ל"א חוברות, את הספר המפורסם "ארחות צדיקים" לאחד מהקדמונים מתקופת הרמב"ם ז"ל בחלוקה לכ' חוברות, ואת הספר "מסילת ישרים" להקדוש רבנו הרמח"ל זצ"ל בחלוקה לעשר חוברות. ועתה ע"פ עצת רבנו מרן שליט"א, עומדים לנו בזה להוציא לאור ולהפיץ את הספר הקדוש "שערי תשובה" לקדוש עליון החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל אשר קנה מקומו אצל כלל ישראל כספר היסוד לדרכי התשובה השלמה, וקניית דרכי ההלכה והיראה.

וכמעשינו בקודמים, חילקנו את הספר ללימוד יומי, והוספנו בעזרת השי"ת ביאורים והערות קצרות, להביא את דברי הספר הקדוש ללומדים בני זמנינו, ואנו תפילה שלא נכשל ח"ו בהבנת דברי המחבר החסיד זצ"ל זי"ע, כי באמת כוונתנו רצויה להפיץ ולהרבות תורה ומוסר בישראל, כפי הזדרכתו של רבנו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ויהי נעם ה' אלקינו עלינו ומעשי ידינו כוננה עלינו, ונזכה כולנו ליום הגדול שנאמר בו, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, בקרוב במהרה בימינו אמן ואמן.

בברכת התורה
מערכת "ארחות יושר"

בגיל ורעדה עומדים לנו בפתח השער לדופקי בתשובה, הלא הוא ספר "שערי תשובה", ספרו האדיר של אחד משרפי מעלה, החסיד רבנו יונה גירונדי זצ"ל זי"ע שהיה מענקי הרוח בדור דעה של הרמב"ם והראב"ד זי"ע, וכתב כמה ספרים אשר כל בית ישראל נשענים עליו והולכים לאורו מאז ועד עתה, כאלף שנות דור. וכבר העידו הראשונים על הספר "שערי תשובה" אשר לא קם כמוהו מדבר ביראת ה' למשוך ליבות בני אדם לדרכי החסידות.

ומובא בספר "הח"ח חייו ופעליו", שאמר רבנו החפץ חיים זצ"ל בשם רבנו חיים מוולאזין זצ"ל כי "הספר שערי תשובה הוא ספר מוסר השווה לכל נפש ומתאים לכל איש יהודי בכל הזמנים ובכל התקופות עד ביאת גואל צדק בב"א", ומוסרים בשם רבנו עקיבא איגר זצ"ל כי "הספר שערי תשובה אינו רק ספר מוסר אלא גם ספר הלכה", שהחסיד רבנו יונה זי"ע הכניס בו הרבה כללים ופרטים בפסקי הלכה הנצרכים. וידוע כי במשך כל הדורות, גדולי הראשונים והאחרונים, וכל בית ישראל, לא פסקו מלהגות בספר הקדוש הזה, אשר הוא ספר יסוד בדרכי התשובה.

החסיד רבנו יונה זי"ע חילק את הספר לארבעה שערים עיקרים, ובכל שער פירט לסעיפים וסעיפי סעיפים את כל דרכי התשובה לפרטיה, כדי שנוכל לבוא לפני השי"ת זכים ונקיים, ולקיים כראוי את הציווי הנצחי שנצטוונו מבורא העולם באהבתו אותנו, שובו אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבקות.

והנה באהבתו יתברך אלינו ורחמינו המרובים, פתח לנו שער, והדריכנו לגשת אל הקודש לעסוק בדברי תורה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה ומוסר, בתפוצה נהדרת ומגוונת של חוברות מוסר ויראת השם,

סדר הלימוד היומי

שבוע א'	יום א' ד' בתמוז - יום ה' ח' בתמוז (פ' בלק)
שבוע ב'	יום א' י"א בתמוז - יום ה' ט"ו בתמוז (פ' פנחס)
שבוע ג'	יום א' י"ח בתמוז - יום ה' כ"ב בתמוז (פ' מטות)
שבוע ד'	יום א' כ"ה בתמוז - יום ה' כ"ט בתמוז (פ' מסעי)
שבוע ה'	יום א' ג' באב - יום ה' ז' באב (פ' דברים)

לתשומת לב!

חוברת זו מחולקת לחמשה שבועות.

לתועלת הלומדים

החבורות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות.

(חבורות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

שערי

שערי שלישי

תשובה

א. חייב השוגג בהם להביא חטאת. "נפש כי תחטא בשגגה" (ויקרא ד, ב). מי שנכשל בשוגג ועבר עבירה שלא ברצונו, מחייבת אותו התורה להביא קרבן, והוא נקרא "חוטא". וצריך להבין מדוע, הלא באמת אינו אשם? אך לאמיתו של דבר, הרי "מגלגלין חובה על ידי חייב". למי

המִשְׁפָּחַ הַשְּׂעִיר הַשְּׁלִישִׁי

בְּבֵאוֹר הַמָּזֶר הַמְצוֹת

וְהַאֲזָהָרוֹת וְחִלּוּקֵי הָעֲנָשִׁים

קִיט. הַמְדַרְגָּה הַשְּׂבִיעִית, הוֹמֵר הַכֶּרֶת. הָעוֹנוֹת שֶׁחִיבִין עַל ¹זְדוּנָן כֶּרֶת, ²חֵיב הַשּׁוֹגֵג כָּהֵם לְהִבְיָא ³חֲטָאתָ. וְכֵן אָמְרוּ זְכָרוֹנָם

שהוא נקי מחטא אין הקב"ה מזמין מכשול, גם בשוגג. לכן מי שנכשל, עליו לבדוק את עצמו היכן טמון החטא הראשון שחטא במזיד שבעקבותיו נתגלגלה חובה זו... ורמז לכך אפשר למצוא בפסוק זה: "נפש כי תחטא בשגגה" - מהיכן זה נובע? "מכל מצוות ה' אשר לא תעשינה, ועשה מאחת מהנה!" (ע"פ אלשיך ק').

כתב הרמב"ן (שער הגמול, פ"ב אות י"ג): "הרי שאכל חלב בשוגג, נקרא חוטא, שכן קראתו התורה בכל מקום. ומה חטאו? שלא נזהר בעצמו ולא היה ירא וחרד אל דברי המקום ב"ה שלא יאכל ולא יעשה דבר עד שיבדוק יפה יפה ויתגלה לו הדבר שהוא מותר וראוי לו לפי גזרותיו של הקב"ה, ועל דרך הוזהר הוא טעם חטא השגגה בכל התורה. ועוד, שכל דבר האסור מלכלך הנפש ומטמא אותה, דכתיב (ויקרא יא, מג) "ונטמתם בם", לפיכך נקרא שוגג חוטא".

ביאורים

1. זדוּנָן. אם עבר עליהן במזיד. 2. חייב השוגג בהם להביא חטאת. דבר זה מוכיח על חומרת העוונות שיש בהם כרת, שאפילו על שגגתם חייבה התורה כפרה ע"י קרבן, מה שלא חייבה באיסורי לאוין וכדומה. 3. חטאת. קרבן

שערי

שער שלישי

תשובה

לְבָרְכָה (כריתות ב, א) כִּי אֵין אָדָם חַיִּב לְהֵבִיא חֲטָאת 4 זולתי
בְּדָבָר 5 שְׁעֵנוֹשׁ עַל זְדוֹנוֹ כָּרַת. וְעֵינֵן כָּרַת, 6 שְׁנִכְרַת הוּא
וְזָרְעוֹ, כְּעֵינֵן שְׁנֵאמַר (ויקרא כ, כ) "חֲטָאִים יִשְׂאוּ 7 עֲרִירִים
יָמוֹתוֹ".

קכ. וְחַיִּיב כָּרַת עַל שְׁנֵי חֲלָקִים: הַחֲלָק הָאֶחָד, שְׁנִכְרַתִּים
מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּגוֹן הַבָּא עַל אַחוֹתָו, וְעַל אַחוֹת
אָבִיו, וְעַל אַחוֹת אָמוֹ, וְעַל 8 אַחוֹת אִשְׁתּוֹ, וְעַל אִשְׁתּוֹ אַחִיו
9 אַחַר שְׁלִיחֶיהָ אוֹ 10 אַחֲרֵי מוֹת בְּעֵלָהּ, וְכֵן הַבָּא עַל אִשְׁתּוֹ
אֲחֵי אָבִיו, 11 וְעַל אִשְׁתּוֹ אַחֵי אָמוֹ, וְהָאוֹכֵל 12 חֶלֶב וְדָם,

ביאורים

החטאת בשוגג בא לכפר על עונש הכרת שיש בעבירה זו (ראה שטימ"ק כתובות לו:). 4. זולתי. אלא רק. 5. שענוש על זדונו כרת. "הוקשה כל התורה כולה לעבודת כוכבים, מה עבודת כוכבים שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, אף כל שחייבין על זדונו כרת חייבין על שגגתו חטאת" (רש"י כריתות ב. עפ"י הוריות ת. עיי"ש). 6. שנכרת הוא זרעו. זוהי דעת רש"י (שבת כה.). אמנם לדעת התוס' (שם, וכן יבמות ב.) רק באלו שנאמר בהם 'ערירים יהיו' אז נכרת גם זרעו. 7. ערירים. בלא בנים. 8. אחות אשתו. בחייה, אבל לאחר מיתת אשתו מותרת אחותה, בשונה משאר עריות שאסור בהן לעולם. 9. אחר שילוחיה. אחר שבעלה גירשה, כי בעודה תחתיו הרי היא אשת איש והבא עליה מיתתו בחנק. 10. אחרי מות בעלה. באופן שאין מצות יבום. 11. ועל אשת אחי אמו. טעות סופר הוא, דאיסור זה הוא מן השניות לעריות ואינה אסורה אלא מדרבנן, כמבואר במסכת יבמות (כא), ובשו"ע אבה"ע סי' ט"ו ס"ט (אור חדש). 12. חלב ודם. חלב

שערי

שער שלישי

תשובה

וְהָאוֹכֵל חֶמֶץ בַּפֶּסַח, 13 וְהָעוֹשֶׂה מְלֹאכָה בְיוֹם-הַכִּיפּוּרִים,
וְיִמִּי 14 שְׁלֹא עָשָׂה פֶסַח, 15 וְהָבֵא עַל הַנֶּדֶה.

קכא. 16 וְהַחֲלָק הַשֵּׁנִי, שְׁנִכְרַתִּים 17 מִן הָעוֹלָם הַזֶּה
וְהָעוֹלָם הַבָּא, כְּגוֹן הָעוֹבֵד עֲבוּדָה-זָרָה, וְהָעוֹשֶׂה
עֲבֹרוֹת בְּפִרְהֶסְיָא, וְהַבּוֹזֵה אֶת הַתּוֹרָה כְּגוֹן הַמְּבֹזֵה אֶת
לוֹמְדֶיהָ, 18 וְאוֹיְבֵי הַשָּׁמַיִם וְתַבְרֵךְ, 19 וְהַמְּפַר בְּרִית בָּשָׂר. וְאָנוּ
מְבַאֲרִים הַיָּטִב עֵינֵן הַפְּתוּת הַהֵן 20 בַּמְּדֻרְגָה הָעִשְׂרִית.

קכב. וְיִמִּי שְׁנֵתְחַיֵּב כָּרַת, פְּעָמִים 21 שְׁתֵּאָרִיךְ לוֹ הַזְכוּת
בְּעוֹלָם הַזֶּה שְׁנַיִם וְשְׁלֹשָׁה דוֹרוֹת. וְאַחֲרֵי הַפְּתוּת

ביאורים

או דם. 13. והעושה מלאכה ביום הכיפורים. וכן האוכל ביום הכיפורים. 14. שלא עשה פסח. לא הקריב קרבן פסח, והיה טהור ולא היה בדרך רחוקה. 15. והבא על הנדה. ואין חילוק אם היא פנויה או נשואה (רמ"א י"ד סי' קפ"ג ס"א). 16. והחלק השני. עוונות חמורים יותר, שיש בהם כפירה ומרידה בהש"ת. 17. מן העולם הזה והעולם הבא. במסכת סנהדרין (סד:): "הכרת תכרת" (במדבר טו, לא), "הכרת - בעולם הזה", שימות בקיצור שנים, "תכרת - לעולם הבא", אחר מיתתו תכרת נשמתו מחיי העוה"ב - שאין לו חלק לעוה"ב (רמב"ן ויקרא יח, כט, וע"ע סנהדרין צט.). 18. ואויבי ה' יתברך. אשר ענינם מבואר לקמן אות ק"ס. 19. והמפר ברית בשר. שלא מל את עצמו. 20. במדרגה העשירית. לקמן אות קמ"ג והלאה. 21. שתאריך לו הזכות בעולם הזה שנים ושלושה דורות. שממתנים מלהיפרע ממנו

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

לְרִשְׁעִים, ²²(ז) לְשֵׁלֶם שְׂכָרָם בְּעוֹלָם הִזָּה ²³וְלֹא־בְדָם מִן הָעוֹלָם הַבָּא, שְׂנֵאֲמַר (דברים ז, י) ²⁴”וּמִשְׁלֵם לְשׂוֹנְאָיו אֶל-פְּנֵיו לְהֶאֱבִידוֹ” ²⁵”לֹא יֵאָחֵר לְשׂוֹנְאוֹ” ²⁶”אֶל-פְּנֵיו יִשְׁלֹם-לוֹ”. וּמִפְּרִשׁ הַדְּבָר בְּדַבְּרֵי יְהוָה עָלָיו הַשְּׁלֹם (תהלים צב, ז-ח) ²⁷”אִישׁ-בְּעַר” ²⁸”לֹא יִדַּע וְכִסִּיל

ב. לשלם שכרם בעולם הזה. בברכה רביעית של ברכת המזון אנו מבקשים "הוא מיטיב הוא ייטיב... ומכל טוב לעולם אל יחסרנו". בבאורה של בקשה זו הביא רבי אליהו לופיאן זצ"ל בשם רבי יצחק בלאזר זצ"ל את

המעשה שמספרת הגמרא (סנהדרין קא). שכאשר חלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, וכשראוהו החלו הם בוכים ורבי עקיבא משחק. שאלוהו חבריו: "מפני מה אתה משחק? החזיר להם רבי עקיבא: "מפני מה אתם בוכים?" אמרו לו: "אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה?!" אמר להם: "לכן אני משחק. כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מביאש ואין דובשנו מדביש, אמרתי שמא ח"ו קבל רבי עולמו, ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח".

לפיכך, כאשר אנו מתפללים לה' שיתן לנו ברכה, ישועה, פרנסה וכל טוב, אנו דואגים לבקש שכנגד כל הטוב הזה לא יחסרנו לעולם הבא, כלומר שלא נקבל שום דבר בעולם הזה על חשבון הטוב הצפון לנו לעולם הבא.

ביאורים

אפילו כל ימי חייו, שהם עד שנים או שלשה דורות (מאירי). וינצל הוא מן הכרת ויתקיים בזרעו אחריו (פתח השער). ²² לשלם שכרם. על מקצת מצוות שעשו. ²³ ולאבדם מן העולם הבא. שרשעים אלו יורדים למדריגה התחתונה שבגיהנום ואינם עולים לעולם מכיון שכבר שילמו להם את שכרם בחייהם על מקצת המצוות שקיימו (מהרש"א). ²⁴ ומשלם לשונאיו אל פניו להאבדו. בחייו משלם לו גמולו הטוב, כדי להאבדו מן העולם הבא (רש"י). ²⁵ לא יאחר לשונאו. בתשלום שכר המצוות כמו שמאחר בתשלום השכר לצדיקים. ²⁶ אל פניו. בחייו. ²⁷ בער. שוטה כבהמה. ²⁸ לא

לֹא-יָבִין אֶת-זֹאת, בְּפֶרֶחַ רִשְׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיִּצְיָצוּ כָּל-פְּעָלֵי אֲוֶן ²⁹לְהַשְׁמֵדֵם עַד-עַד". וְכֵן אָמַר אֶסְף עָלָיו הַשְּׁלֹם (שם עג, ג-ו) ³⁰"כִּי קִנְאתִי בַהוֹלְלִים שְׁלֹם רִשְׁעִים אֶרְאֶה, ³¹כִּי אֵין חֲרָצְבוֹת לְמוֹתָם וְגו', ³²עַד-אָבּוֹא אֶל-מִקְדָּשִׁי-אֶל ³³אֲבִינָה לְאַחֲרֵיתָם". פְּרוּשׁ, כִּי הַנְּקֻמָּה בְּרִשְׁעִים - בְּאַחֲרֵיתָם, כְּמוֹ שְׂנֵאֲמַר (משלי כה, ט) ³⁴"כִּי לֹא תִתְּנֶה אַחֲרֵית לְרַע" ³⁵נֵר רִשְׁעִים יִדְעֶךָ".

קבנ. וְאָמְרוּ זְכוּרֵנָם לְבָרְכָה (קהלת רבה ז, טו) אָמַר רַבִּי יֵאֱשִׁיָהּ, מִפְּנֵי שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַקְּרוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא

ביאורים

ידע. את האמור בהמשך. ²⁹ להשמדם עדי עד. אינם יודעים שהפרחתם וצמיחתם בעולם הזה אינם אלא להשמדם עדי עד (להאבדם מן העוה"ב). ³⁰ בהוללים. הם הרשעים כי הם מתעסקים בהנאות בעולם הזה שהוא הוללות וסכלות, ולא יחושו בזה אם יעשו כל רע למלאות תאוותם, ואראה אותם בשלום ולזה קנאתי עד אשר כמעט נטוי רגלי (רד"ק). ³¹ כי אין חרצובות למוותם. אין להם שום יסורין ותחלואים עד יום מותם. ³² עד אבוא אל מקדשי אל. לא הבנתי דרכי ה' עד אשר באתי אל המקדש ואל הכהנים המתבודדים שם בעיון החכמה ואת פיהם שאלתי ואדע מלין יענוני ואבינה לאחרית הרשעים שאיננה טובה (מצו"ד). ³³ אבינה לאחריהם. אז הבינתי לאחרית הרשעים שהיא לאבדון (רש"י). אחרי שראיתי מה אחרית חיי הרשעים האלה שהצליחו ברשעם, אז ראיתי שהצלחתם פה הוא העונש היותר גדול להם (מלב"ם). ³⁴ לא תהיה אחרית לרע. לא תהיה האחרית כמו הראשית, כי סופם לאבדון. ³⁵ נר רשעים ידעך. יכבה ויחשך

³⁶ מאריך פנים עם הרשעים בעולם הזה: ³⁷ שְׁמָא יַעֲשֹׂו תְּשׁוּבָה, או ³⁹ עֲשֹׂו מִצְוֹת שִׁישְׁלֵם לְהֵם הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שְׁכַרְם בְּעוֹלָם הַזֶּה, או שְׁמָא יֵצְאוּ מֵהֶם בְּנִים צְדִיקִים, שְׂדֵךְ מְצִינוּ, הָאָרִיךְ פָּנִים ⁴⁰ לְאָחֻז - יֵצֵא מִמֶּנּוּ ⁴¹ חִזְקָהּ. עם ⁴² אָמוֹן - יֵצֵא מִמֶּנּוּ ⁴³ אִישִׁיהוּ. עם ⁴⁴ שְׁמַעִי - יֵצֵא מִמֶּנּוּ ⁴⁵ מְרַדְכִי.

ביאורים

נר נשמתם. בביאור רבינו שם כתב: "כי אין אורם מפאת מעלת נפשם, אך שלותם וכבודם כנר אשר יאיר לאדם, ויכלה אורו ככלות שמנו, גם הרשעים תתמלא סאתם ויכלה טובם". ³⁶ מאריך פנים. מאריך אפו (-פנים של כעס) ואינו ממהר להענישם. ³⁷ שְׁמָא יַעֲשֹׂו תְּשׁוּבָה. שכל זמן שאדם חי הקב"ה מחכה לתשובתו, כנאמר (יחזקאל יח, כג): "החפץ אחפוץ מות רשע, נאם ה' אלהים, הלוא בשובו מדרכיו וחייה". ³⁸ יַעֲשֹׂו תְּשׁוּבָה. התוספות (ב"ק נ): כתבו, שאם סופו לעשות תשובה הוא לטובה [מדת 'ארך אפים' - לטובה] וכשאיך סופו לעשות תשובה הוא לרעה. פירוש, שאם לא עשה תשובה, כל מה שזכה לחיים בעוה"ז מנכה לו שכר מצוותיו ונמצא משולם בעוה"ז, וזהו רעה לו (משיבת נפש). ³⁹ עֲשֹׂו מִצְוֹת. מעט מצוות בימי חייהם. ⁴⁰ לְאָחֻז. מלך יהודה הרשע (מ"ב טז, ב-ד), למלך בירושלים שש עשרה שנה (שם, ב). ⁴¹ חִזְקָהּ. בנו, מלך יהודה, החסיד שבמלכי בית דוד (שם יח, א-י). ⁴² אָמוֹן. מלך יהודה הרשע (מ"ב כא, יט-כב), למלך שתי שנים בירושלים (שם, יט). ⁴³ אִישִׁיהוּ. מלך יהודה, מחסידי מלכי בית דוד (שם כב, א-ב). ⁴⁴ שְׁמַעִי. בן גרא (ש"ב טז, ה), כאשר הרשיע למרוד ולסקל באבנים ולקלל את דוד מלך ישראל בעת שברח בצרתו מירושלים מפני אבשלום בנו (שם). ⁴⁵ מְרַדְכִי. שהביא ישועה לעולם, וזרעו של שמעי אשר ממנו יצא מרדכי לא בא לעולם אלא אחרי מעשהו של שמעי לדוד (מגילה יב:יג).

קכד. וְעִנְיֵן הַכֶּרֶת, ⁴⁶ קְצוֹר הַשָּׁנִים, בְּעִנְיֵן שְׁנָאֹמֶר (משלי י, כז) ⁴⁷ וְשָׁנֹת רְשָׁעִים תִּקְצָרְנָהּ. וַיֵּשׁ בְּעִנְיֵן קְצוֹר הַשָּׁנִים הַפְּרֵשׁ בֵּין ⁴⁸ מִיתָה לְכֶרֶת. כִּי הַכֶּרֶת - מוֹת הָאָדָם ⁴⁹ קָדֵם חַמְשִׁים שָׁנָה, וְהַמִּיתָה - קָדֵם שְׁשִׁים ⁵⁰ כְּמַתִּי-מְדַבֵּר, רְצוֹנִי לֹאמֹר, כִּי מִי שְׁנַגְזֹר עָלָיו לְחַיּוֹת שְׂבָעִים אוֹ שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְנִתְחַיֵּב מִיתָה, יָמוֹת ⁵¹ פְּחוֹת מִבֵּן שְׁשִׁים. אָכֵל יֵשׁ צְדִיקִים ⁵² שְׁמֹסְפֵר יְמֵיהֶם פְּחוֹת מִשְׁשִׁים, כְּמוֹ שְׁאֹמְרוֹ (מועד קטן כח, א) ⁵³ בֵּן חַמְשִׁים וְשָׁתַיִם זֶה הִיא מִיתָתוֹ ⁵⁴ שֶׁל שְׁמוּאֵל ⁵⁵ הַרְמָתִי. וְנֹאמֶר (במדבר ד, יח) "אֶל-תִּכְרִיתוּ אֶת-

ביאורים

⁴⁶ קְצוֹר הַשָּׁנִים. ממספר השנים שנקצבו לו מלכתחילה לחיות. ⁴⁷ וְשָׁנֹת רְשָׁעִים תִּקְצָרְנָהּ. כתב רבינו בפירושו למשלי: 'ושנות רשעים' המתענגים במלאות תאוותיהם והשוברים עול שמים מעליהם ומנתקים מוסרות 'תקצורנה' בחטאייהם מן המספר הראוי לימי חייהם. ⁴⁸ מִיתָה. בידי שמים. ⁴⁹ קָדֵם חַמְשִׁים שָׁנָה. כ"ה דעת הירושלמי ביכורים ב, א. ועיין תוספות שבת כח. ד"ה כרת. ⁵⁰ כְּמַתִּי מְדַבֵּר. אנשי דור המדבר שנגזר עליהם למות במדבר בטרם הגיעם לגיל שישים כעונש על כך שקיבלו את דברי המרגלים המוציאים דיבת הארץ רעה והתלוננו על משה ועל אהרן (במדבר יד, כו-לה). ⁵¹ פְּחוֹת מִבֵּן שְׁשִׁים. או אם נתחייב כרת ימות פחות מבן חמישים. ⁵² שְׁמֹסְפֵר יְמֵיהֶם. הקצובים להם מתחילת ברייתן, או מחמת סיבה מיוחדת, ולא מפני שיש עליהם חיוב מיתה. ⁵³ בֵּן חַמְשִׁים וְשָׁתַיִם. מי שמת בגיל חמישים ושתים, ואין עליו עונש מיתה. ⁵⁴ שֶׁל שְׁמוּאֵל הַרְמָתִי. שמת בגיל זה, ולא מפני שנתחייב מיתה ח"ו, אלא שנטל ה' את נשמתו לפני זמנו כדי שלא יראה בחייו את מות תלמידו שאול המלך (עיין תענית ה:). ⁵⁵ הַרְמָתִי. על שם עירו "רמה" (עיין שמואל-א ז, יז).

שערי

שער שלישי

תשובה

שָׁכַט מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם, וְדָרְשׁוּ זְכוּרָנִים לְכַרְכָּה מִזֶּה כִּי הַכֶּרֶת קָדָם הַמְּשִׁימִים שָׁנָה (ירושלמי כיבורים פ"ב ה"א). וּפְרוּשׁ הַמְּקַרָּא, אֵל תִּהְיֶה ⁵⁶נִסְכָּה מֵאֲתָנָם לְהַכְרִית שָׁכַט הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם, כִּי אִם לֹא תִשְׁמְרוּ אוֹתָם ⁵⁷שְׁלֹא יִבְאוּ לְרֵאוֹת ⁵⁸כְּבֻלֵעַ אֶת הַקִּדְשׁ, יִכְרְתוּ מִתּוֹךְ עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם ⁵⁹וַיְמִיתוּ קָדָם הַמְּשִׁימִים שָׁנָה, ⁶⁰שְׁנַאמֶר (במדבר ה, כה) ⁶¹וּמִכֵּן הַמְּשִׁימִים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְבֹּא הַעֲבֻדָּה."

קכה. וַיֵּשׁ כַּחֲכִיכֵי כְרֵתוֹת אֲשֶׁר גִּזְרָם לְזָרְעוֹ ⁶²מוֹקֵשׁ רַע ⁶³וַיִּשְׁחִיתוּתָא, ⁶⁴לְבַד מֵאֲשֶׁר אַחֲרֵית הַזָּרַע

ביאורים

56. נסיכה. גורם. 57. שלא יבואו לראות. שלא יכנסו בשעת פירוק המשכן לשאת את כלי הקודש עד לאחר שיכסום אהרן ובניו בכיסוי שלהם (ר"ש סיריליאן). 58. כבולע את הקודש. כאשר 'מבליעים' ומשמינים את פְּלֵי הקודש, כל פְּלֵי לתוך נתקן שלו (יומא נד. ורש"י). 59. וימותו. אם היו הלויים רשאים לעמוד ולראות בשעת כיסוי הכלים, שמא מתוך חיבת הקודש יבואו לסייע להם, ונמצא לוי עושה עבודתו של כהן האסורה לו, ועונשו מיתה (מלבי"ם). 60. שנאמר. לגבי עבודת הלויים. 61. ומכּן המשיים שנה ישוב מצבא העבודה. שעבודתם במשכן היא עד גיל חמישים בלבד, וא"כ בהכרח שהמיתה שנוכרה בפסוק היא לפני גיל חמישים. ומאחר שקרא הפסוק למיתה זו בלשון "כרת" - "אל תכריתו", למדנו מכאן שמיתה קודם גיל חמישים היא מיתת כרת. 62. מוקש. מכשול. 63. ושחיתות. וקלקול, והשחתה. 64. לבד. חוץ.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

ג. עז פנים הלוא הוא כן אשה נדה. במסכת כלה רבתי (פ"ב) מסופר שם עוד: פעם אחת היו זקנים יושבים, עברו לפניהם שני תינוקות, אחד גילה את ראשו ואחד כיסה את ראשו. זה שגילה ראשו, רבי

⁶⁵לְהַכְרִית, וְהוּא הִבָּא עַל הַנְּדָה, ⁶⁶וְהוּא יִקְרָא ⁶⁷זָרַע מְרַעִים, כִּי יִהְיֶה ⁶⁸תָּו הַעֲזוֹת עַל מִצְחוֹ כְּעוֹדוֹ בְּתַיִים חִיתוֹ, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ זְכוּרָנִים לְכַרְכָּה (מסכת כלה רבתי פ"ב) ⁶⁹עז-פנים הלא הוא כן אשה נדה. ויהיו עונות הבן

אליעזר אומר ממזר (הוא), רבי יהושע אומר בן הנדה, רבי עקיבא אומר ממזר ובן הנדה. אמרו לו, עקיבא! איך מלאך לבך לעבור על דברי רבותיך? אמר להם אני אקיימנו (אוכיח את דברי). הלך אצל אמו של אותו תינוק ומצאה שהיא יושבת ומוכרת קטנית בשוק. אמר לה, בתי, אם תאמרי לי דבר זה שאני אומר לך הריני מביאך לחיי העולם הבא. אמרה לו השבע לי, היה רבי עקיבא נשבע בשפתותיו ומבטל לו בלבו [וראה שם בהמשך הברייתא כיצד היה מותר לו לעשות כן]. אמר לה, בנך זה מה טיבו? אמרה לו כשנכנסתי לחופה נדה הייתי ופירש ממני בעלי ובעלני שושביני וְעַבְרָתִי את זה. נמצא אותו תינוק ממזר ובן הנדה. אמרו, גדול היה רבי עקיבא שהכחיש את חבריו. באותה שעה אמרו, ברוך שגילה סודו לעקיבא בן יוסף. ומבואר שם שהמקור לדברי רבי עקיבא הוא מן הכתוב (הושע ה, ז) "בה' בגדו כי בנים רדים ילדו", ואין בגדו אלא זנות, ואין זר האמור כאן אלא ממזר. ורבינו בבאורו לאבות (ה, כב) נתן טעם לדבר, שכשבעל אביו היה בעזות, ולא נתבייש מלבעול אשתו נדה או מלבעול אשת איש האסורה עליו, וגם היא לא נתביישה, ולכן יצא הבן עז פנים.

ביאורים

65. להכרית. להכרת לבסוף. 66. והוא. בן הנדה. 67. זרע מרעים. זרע רשעים (לשון הכתוב ישעיה א, ד). שיהיה זה בן מושחת ורשע. 68. תו. חותם, סימן. 69. עז פנים. שהעזות משחיתה את נפש האדם עד שניכרת היא בפניו (רע"ב ותפא"י).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

70 על עצמות האב, כי הוא עולל לנפשו ⁷²⁽⁷⁾ להיותו פושע מבטן, **73 ואוי לרשע רע פי שחת לו,**

ד. להיותו פושע מבטן. כתב רבינו בחיי, שהבושה והענוה הן המלבוש של האדם, ובמלבוש הזה תלויות כל המדות הטובות, והרי הוא כאילן המשובח המלוּבש בקליפתו ועושה פירות משובחים, שהם מצוות ומעשים טובים. ומי שלא נתלבש בבושה והוא עז פנים, מעיד על רעה שבנפשו. ולכן אמר התנא (אבות ה, כ) 'עז פנים לגיהנם', לפי שכל מעשיו מקולקלים, שהוא כאילן שהופשטה ממנו הקליפה החיצונה שאינו עושה פירות לעולם, כידוע מספרי חכמי הטבע שהאילן אם יחסר קליפתו אינו עושה פירות לעולם, כך אם יחסר האדם את מידת הבושה והענוה אין לו עיקר ולא שורש ופרי, ונוח לו שלא נברא. עכ"ד.

אמנם יש לציין, הגם שאמרו שכן הגדה הוא עז פנים, אין הכוונה שאין לו בחירה להיות טוב, דזה א"א, אלא ר"ל שקשה לו יותר מאחרים, אבל ודאי שייך שיתגבר על טבעו ולא יהיה עז פנים. וכבר אמרו בשם מרן החזו"א זצ"ל (פאה"ד ח"ד עמו' צא) שאמר: "לגבי אלה (בני הגדה) כל הבעיה שהבחירה קשה עליהם יותר מאחרים, אך אם למרות הקושי התגברו ובחרו בטוב - אדרבה מעלתם יתירה", עיי"ש.

ועיין ב'קהלות יעקב' (יבמות סי' מט) למרן הגר"י קנייבסקי זצ"ל שכתב ג"כ כעין זה [באשר נשאל בענין שידוכים עם בעלי-תשובה שהם בני הגדה], דמה שאמרו (עי' שו"ע אה"ע סי' ד' ס"ג) שכן נדה הוא פגום ומקולקל והיינו שהוא חצוף ועז פנים וכיו"ב במדות רעות וכמבואר כ"ז ביש"ש בספ"ג דיבמות, היינו שכן הוא עפי"ר רוב, אבל יש יוצאים מן הכלל, ודבר זה מוכרח

ביאורים

70 על עצמות האב. כלומר האב יענש גם על עוונות בנו הבאות ממדת העזות שנטש בו (הרוצה בתשובה). **71 עולל לנפשו.** גרם לנפש הבן. **72 להיותו פושע מבטן.** להוולד עם תכונות רעות שיביאוהו להיות פושע. **73 ואוי לרשע רע.** לשון המקרא בישעיה (ג, יא). ופירש רש"י, אוי לרשע רע - שהוא רע לעצמו ורע לאחרים, גורם רעה לו ולאחרים.

הוא שהרי כל אדם יש לו כח הבחירה, ואפילו בעל מדות קשות יכול לחנך את עצמו לעלות במעלות התורה ויר"ש ולתקן מדותיו. ועל כרחק דמה שאמרו שהוא חצוף ומקולקל, אינו אלא שרובם כך הוא בסתם אדם, אבל בתלמיד חכם ששוקד

74 והכרת תכרת נפשו ונפש אשתו, וזרעו בליעל בלו נכרת. **76 והאשה הנה היא בנדת טמאתה, גם אם טהרה מזוכה וספרה לה שבעת ימים כמשפט,** **79 כל זמן שלא טבלה במקנה מים או מי-נחר ⁸⁰ ומעין אשר בו**

על התורה והיראה, אפשר שתיקן מדותיו הרבה ובפרט כשרואים שמדותיו הגונים כשאר בני תורה. והביא משי"כ בשו"ת 'משנה הלכות' (ח"ז סי' רי"ג) שהרדב"י בספר 'מצודת דוד' (מצוה רכ"ב, שמדבר שם במצות פו"ר) לאחר שכתב שם דאם יעשה את המצוה שלא כתיקונה [ר"ל כגון א' מתשע מדות המבוארים בגמ' נדרים ספ"ב, וכש"כ כשנתעברה מביאות אסורות] גרם להביא לעולם נשמות טמאות כו' כתב וז"ל: "ולא תטעה לומר כי נתבטל כח האפשרות (לעלות במעלות התורה, מדות טובות ועבודת השי"ת), כי לא נתבטל, אלא שיהיה לזה יותר קשה מזה". עכ"ל.

ביאורים

74 נפשו ונפש אשתו. כי שניהם בכרת. **75 בליעל.** פורק עול. **76 והאשה וכו'.** רבינו מדיגיש, שאיסור הבא על הנדה והפגם שנוצר בזרעו אינו רק כאשר היא בימי ראייתה ובעת זוב דמה אלא גם אח"כ אפילו לעולם כל זמן שלא טבלה. **77 הנה היא בנדת טמאתה.** עדיין, ואינה יוצאת מטומאת נדתה. **78 טהרה.** פסקה. **79 כל זמן שלא טבלה.** "שאיין לך דבר שמעלה מטומאה לטהרה אלא טבילה במי מקוה או במעייין או פְּיָמִים שהם כמעייין" (רמב"ם הלכ' איסו"ב יא, טז). **80 ומעין אשר בו ארבעים סאה.** דעת רבינו כדעת הפוסקים שהביא הטור יו"ד סי' ר"א, שאף במעייין צריך ארבעים סאה לאדם, דלא כהרמב"ם פ"ט מהל' מקואות ה"ח.

שערי

שער שלישי

תשובה

⁸¹ אַרְבָּעִים סָאָה, ⁸² גַּמְטְרִיא לְדָבָר "הַהוֹלְכִים לֹא"ט" (ישעיה ח, ו).

קְבוּ. הַמְדַרְגָּה הַשְּׁמֵנִית, ⁸⁴ אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית-דִין, וְהֵם סְקִילָה, ⁸⁵ שְׂרִפָּה, ⁸⁶ שְׂרִפָּה, ⁸⁷ הֶרֶג ⁸⁸ וְחִנְק. ⁸⁹ וְהַסְקִילָה הַמּוֹרָה מִן הַשְּׂרִפָּה, וְהַשְּׂרִפָּה מִן הַהֶרֶג שֶׁהוּא בְּסוּף, וְהַהֶרֶג מִן הַחִנְק.

ביאורים

81. ארבעים סאה. ולמידים זאת מהכתוב "ורחץ במים את כל בשרו" (ויקרא טו, טז), מים שכל גופו עולה בהן. וכמה הן, אמה על אמה ברום (בגובה) שלש אמות. ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה (חגיגה יא.). 82. גמטריא לדבר. רמז לדבר ע"י גימטריא. 83. ההולכים לא"ט. בגימטריא ארבעים (במדב"ר פ"ח כא, מדרש משלי פ"ג, פסיקתא דרב כהנא ו, ב. אמנם במדרשים אלו נאמר זאת לגבי מקוה, אך רבנו לומד מכאן גם לגבי מעיין ונהר, "ההולכים" - שהם זוחלים, שגם בהם צריך ארבעים סאה). 84. ארבע מיתות בית דין. ארבעה אופנים של הוצאה להורג ע"י ב"ד לחייבי מיתה. 85. סקילה. דוחפים את הנסקל לארץ מ"בית הסקילה" שהיה גבוה בשיעור שתי קומות של אדם, ואם לא מת בפליתו משליכים עליו אבנים (סנהדרין מה:). 86. שריפה. שופכים עופרת מותכת (רותחת) לתוך גרונו של הנידון ומעזי נשרפים (שם נב.). 87. הרג. מתיזין את ראשו בסיף כדרך שהמלכות עושה (שם נב:). 88. וחנק. משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו (ברכיו) ונותנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צווארו, זה מושך אצלו וזה מושך אצלו (שני אנשים מושכים לשני הצדדים) עד שנפשו יוצאת (שם). 89. והסקילה חמורה מן השריפה וכו'. ואם עבר אדם על כמה עבירות והתחייב עליהן מיתות שונות, כגון סקילה ושריפה, צריך להמיתו במיתה החמורה יותר, כמבואר בסנהדרין פא.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

ה. והבא על נערה המאורסה. הנה נערה המאורסה שזינתה דינה בסקילה ונשואה דינה בתנן (כמבואר לקמן אות קכ"ט). וטעם הדבר שהחמירה תורה בארוסה יותר מבנשואה, אע"פ שמצד הסברא מסתבר לומר להיפך שהרי נשואה נכנסה תחת בעלה יותר מארוסה, ביארו המפרשים מפני שנשואה שהיא ברשות בעלה ואימת בעלה עליה אין הנאתה מהעבירה מרובה כל כך כמו בארוסה שאין אימת בעלה עליה. וכפי ששמעתי מהגה"צ ר' הירש פלאי זצ"ל בשם הגה"צ ר' יצחק בלאזר זצ"ל שביאר בזה מה שאמרו בגמרא (ע"ז ז.י): "אמרו עליו על ר"א בן דורדיא שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה, פעם אחת שמעו שיש זונה אחת בכרכי הים וכו' והלך ועבר עליה

ביאורים

90. אשת אביו. אף שאינה אמו, וגם לאחר שנתגרשה או שנתאלמנה מאביו. 91. הכלה. אשת בנו, וגם לאחר שנתגרשה או שנתאלמנה מבנו. 92. ובעל אוב וידעוני. "בעל אוב" - מכשף המעלה את המת מן הארץ ומושיב אותו בשחיו תחת זרועותיו, והקול נשמע כאילו יוצא משם. "וידעוני" - מכשף שנוטל עצם של חיה ששמה "ידוע" ומניחה בפיו, והעצם מברת מאליה על ידי כשפים (סנהדרין סה. ורש"י). 93. והמחלל את השבת. שעושה אחת מל"ט מלאכות האסורות בשבת, הן או תולדותיהן. 94. והמקלל אביו ואמו. בשם ה'. ועונשו חמור מן המכה אביו ואמו שעונשו בחנק (כדלקמן אות קכ"ט), משום שהמקלל גורם קלון להוריו וגם מוציא שם שמים לבטלה (רש"י סנהדרין נג.). 95. נערה המאורסה. 'נערה' - שמלאו לה שתיים עשרה שנים והביאה שתי שקירות [ונקראת נערה במשך ששה חדשים ולאחר מכן נעשית בוגרת]. 'המאורסה' - מקודשת ועדיין לא נשאת, שהבא על הנשואה אינו חייב אלא חנק, כדלקמן אות קכ"ט. [כמו כן מדובר שהיא עדיין בתולה ולא בעולה (סנהדרין סו.) שעל הבעולה חייב חנק ככל הבא על אשת איש].

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

⁹⁶וְהַמְסִית, ⁹⁷וְהַמְכַשֶּׁף, ⁹⁸וְכֵן סוֹרֵר וּמוֹרֵה. ⁹⁹וְחַמּוּזִים מְבַלֵּם, ¹⁰⁰הַמְּנַגֵּף וְהַעוֹבֵד עֲבוּדָה-זָרָה (סנהדרין נג, א).

קבו. בַּשְּׂרָפָה, הִבָּא עַל ¹⁰¹אִשָּׁה וּבִתָּה, וְעַל בַּת אִשְׁתּוֹ, ¹⁰²וְעַל בַּת בְּנֵיהּ, וְעַל בַּת חֲמוּתוֹ, וְעַל אִם חֲמוּתוֹ, וְעַל אִם חֲמוּתוֹ (שם עה, א).

שבע נהרות. בשעת הרגל דבר (תשמיש. רש"י) הפיחה (רוח. שם), אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלים אותו בתשובה וכו", ותמוה, מה רצונה היה באמירה זו, וכי רצתה שישוּב בתשובה! וביאר, דכידוע כל עבירה שנעשית באיזה צער

שהוא, בשמים כתוב עליה פלוני חטא אבל בצער, וממילא עונשו פחות, ואותה בעלת עבירה ראתה בו שלא עושה את העבירה בהנאה גמורה ורצתה להכשילו בחטא גמור, לכך אמרה לו כשם שהפיחה אינה חוזרת כך אלעזר וכו', ולכן תעשה את העבירה בחשק גמור כי בלאו הכי אין מקבלים אותך בתשובה (שערי מאור).

ביאורים

⁹⁶ והמסית. יחידים לעבוד עבודה זרה. ⁹⁷ והמכשף. שעל ידי כישופו נעשה מעשה אמיתי, אבל המראה לבריות כאילו הוא עושה ובאמת אינו עושה כלום - פטור (סנהדרין סז. ורש"י). ⁹⁸ וכן סורר ומורה. בן שאינו שומע בקול אביו ואמו המוכיחים אותו על חטאים מסויימים שעושה, וסופו להיות מלטסם את הבריות. ⁹⁹ וחמוזים מבלים. שהעושה אותם "פושט ידו בעיקר" (רש"י סנהדרין עט:). ¹⁰⁰ המנגף. מקלל את השם. ¹⁰¹ אשה ובתה. ומפרש והולך דהיינו בת אשתו וכן חמותו. ועוד בכלל זה. בתו מאנוסתו וכן בנו ובת בתו מאנוסתו. ¹⁰² ועל בת בנה ועל בת בתה. שנולדו לאשתו מבעל אחר.

קבת. בְּסוּף - שְׁנַיִם, הַרוּצֵחַ ¹⁰³וְאֲנָשֵׁי עִיר-הַנְּדַחַת (שם עז, ב).

קבטי. בַּחֲנֻק, ¹⁰⁴מִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ, ¹⁰⁵וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ¹⁰⁶וְזֶקֶן-מִמֶּרֶה עַל-פִּי בֵּית-דִין, ¹⁰⁷וְנָבִיא הַשֶּׁקֶר, ¹⁰⁸וְהַמְתַּנְבֵּא בְּשֵׁם עֲבוּדָה-זָרָה, וְהִבָּא עַל ¹⁰⁹אִשְׁתּוֹ-אִישׁ (שם פד, ב).

קל. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְקִרְוָנָם לְבָרְכָה (שם לו, ב) מִיּוֹם שֶׁחָרַב

ביאורים

¹⁰³ ואנשי עיר הנדחת. עיר שכל תושביה או רובם הודחו על ידי אנשים בני בליעל לעבוד עבודה זרה ועבדו, מיתתם בסייף [במקום סקילה שבה נידונים יחידים העובדים עבודה זרה, כנ"ל אות קכ"ו]. ¹⁰⁴ מכה אביו ואמו. ועשה בהם חבורה. ¹⁰⁵ וגונב נפש מבני ישראל. והכניסו לרשותו והשתמש בו ואח"כ מכרו לאחרים, שנאמר "והתעמר בו ומכרו" (דברים כד, ז). ¹⁰⁶ וזקן ממרה על פי בית דין. ודיין הממרה את פי בית דין הגדול שבלשכת הגזית ומסרב לקבל את הוראתם. ¹⁰⁷ ונביא השקר. המשקר ואומר דבר כאילו קיבלו בנבואה מה'. ["אחד המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה, או מי ששמע דברי נביא חבירו ואמר שדבר זה לו נאמר והוא נתנבא בו, ה"ז נביא שקר" (רמב"ם הל' ע"ז ה, ח)]. ¹⁰⁸ והמתנבא בשם עבודה זרה. "האומר אמרה לי עבודת כוכבים פלונית או כוכב פלוני שמצוה לעשות כך וכך או שלא לעשות, אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור" (רמב"ם שם ה, ו). ¹⁰⁹ אשת איש. המקודשת או נשואה לאחר.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

בית-המקדש, אף-על-פי¹¹⁰ שבטלו
 ארבע מיתות בית-דין,¹¹¹ דין ארבע
 מיתות לא בטלו. מי שנתחייב סקילה,
 או נופל מן הגג או¹¹² תיה דורסתו.
 ומי שנתחייב שרפה, או נופל
 בדלקה או נחש מבישו. ומי
 שנתחייב הריגה, או נמסר למלכות
 או לסטין באין עליו. ומי שנתחייב

ו. דין ארבע מיתות לא
 בטלו. כתיב (בראשית
 לז, לג) "ויכירה ויאמר
 כתונת בני חיה רעה
 אכלתה". וקשה,
 מדוע חשב יעקב
 שחיה רעה אכלתה
 ולא אדם? אכן דיעקב
 היה יודע ביוסף
 שהוא צדיק, אך בזה
 שגג שדיבר סיה על
 אחיו, וכבר אמרו
 חז"ל (ערכין טו:) כל

המספר לשון הרע ראוי לסוקלו באבנים. ותנינן בגמרא אע"פ שבטלו ארבע
 מיתות בית דין - דין ארבע מיתות לא בטלו, מי שנתחייב סקילה או נופל
 מן הגג או חיה רעה דרסתו. לכן עתה חשב יעקב שנענש בעונש לשון הרע
 עונש סקילה, ולכן אמר "חיה רעה אכלתהו" (חתם סופר' וישב).

ביאורים

- 110. שבטלו ארבע מיתות בית דין. שפסקו בית דין מלדון דיני נפשות.
- 111. דין ארבע מיתות לא בטלו. ומי שנתחייב באחת מארבע מיתות אלו, מן השמים יסבבו שמיתתו תהא מעין אותה מיתה שנתחייב בה (רש"י סנהדרין לז:), ואפילו באופן שאין עדים והתראה (ר"ן שם). 112. נופל מן הגג. ומת, בדומה לסקילת בית דין שדוחפים את הנסקל לארץ ממקום גבוה. 113. חיה דורסתו. חיה מפילתו לארץ ודורסתו למות. כלומר, שלאחר נפילתו היא רומסתו ברגליה (רש"י כתובות ל:), בדומה לסקילה באופן שלא מת האדם בנפילתו שמשליכים עליו אבנים להורגו. 114. נופל בדליקה. ונשרף למות. 115. נחש מבישו. והארס יורד ושוּרף במעיו וממיתו (רש"י סנהדרין שם). והוא כעין מיתת שריפה, שהיו שופכים עופרת לתוך גורונו והיו מעיו נשרפים. 116. נמסר למלכות או לסטים באים עליו. והם מתזיזים את ראשו בסייף, שכן דרך המלכות והלסטים.

ז. קנאים פוגעים בו.
 במסכת סנהדרין
 (פב:) מובא, שלאחר
 שפנחס הרג את
 זמרי על כך שבעל
 ארמית, התחילו
 שבטים מבזים אותו
 ואומרים: ראיתם בן
 פוטי זה, שפיטם אבי
 אמו (יתרו) עגלים
 לעבודת כוכבים,
 והרג נשיא שבט
 מישראל, [כיון שראה]

הניקה, או טובע בנהר או מת
 117 בקרונוכי.

קלא. והבא על¹¹⁸ השפחה, דומה
 לתניבי מיתות בית-דין
 119 בשני דרכים, כי אמרו רבותינו
 זכרונם לברכה (שם פא, ט) הנוצל
 120 ארמית - קנאים פוגעים בו,
 121 קנאים פוגעים בו,

הקב"ה שהיו מזולזלים בו] בא הכתוב ויחסו, שנאמר (במדבר כה, יא) 'פנחס
 בן אלעזר בן אהרן הכהן'.

ויש להבין, הרי שנים עשר נסים מופלאים נעשו לו לפנחס תוך כדי קנאותו
 כמבואר בתרגום יונתן (במדבר כה, ח), והכל ראו שהסכימה עמו דעת
 המקום ופסקה המגפה, והקב"ה נתן לו את בריתו שלום לדורי דורות, ומה
 ראו לפקוד עליו את מעשה סבו שאף הוא התגייר בינתיים, ואסור לומר אף
 לו זכור מעשיך הראשונים?

ביאורים

- 117. בקרונוכי. אסכרה, שהיא מחלה בגרון הגורמת לאדם שיחנק (רש"י
 כתובות ל:). 118. השפחה. כלומר שפחה גויה. ואולי צריך לומר 'על הגויה'.
 [כי 'קנאים פוגעין בו' נאמר רק בבא על הגויה ולא בבא על השפחה, עי'
 רמב"ם איסור"ב פי"ב ה"ד, י"א, י"ג וי"ד. מאור השער]. 119. בשני דרכים.
 גם בזה שלול ליהרג בידי אדם, "קנאים פוגעין בו", וגם בזה שלאחר
 החרבן ימות מיתה לא טבעית כדלקמן אות קל"ג. 120. ארמית. בת של
 עובד כוכבים (רש"י סנהדרין פא:). 121. קנאים פוגעים בו. בני אדם כשרים
 המקנאים קנאתו של מקום ממיתים אותו בשעה שרואים את המעשה, ודין
 זה הוא מהלכה למשה מסיני (רש"י).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

כְּעֵנָן שֶׁתָּבוּב (במדבר כה, ח) ¹²² וַיִּדְקֹר
 אֶת שְׁנֵיהֶם. וּפֶשֶׁר הָעֵנָן, כִּי יִמְצְאוּהוּ
 אִישׁ וְהִנֵּה ¹²³ תוֹעָה ¹²⁴ בְּמָקוֹם רוֹאִים,
 וְעוֹד לֹא פָּרַשׁ מִן הָעֵבְרָה, בְּפָגְעוּ בוֹ
 הוּא יִמְתְּנֵנוּ. וּבְדָבָר הַזֶּה חֲמוֹר מְכֹל
 חֵיבֵי מִיתוֹת בֵּית-דִין, ¹²⁵ כִּי לֹא יוֹמְתוּ

בביאור הענין נקדים
 מה שמצינו (מלכים-ב
 י, ל) ביהוא בן נמשי
 שעשה מעשה קידוש
 השם נפלא, שכנס
 ארבע מאות עובדי
 הבעל וחקר האם
 אין ביניהם אחד
 מעובדי ה' ואז הרג
 אותם עד אחד. והנה
 הנביא הושע בא ואמר "ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא" (הושע
 א, ד), ומפרש רש"י, את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו
 את הבעל, והלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו ע"ז, לכך אני חושב עליהם
 דמי בית אחאב כדם נקי. וכ"כ רבינו לקמן (אות ריט) "הנה כי אף על פי
 שעשה יהוא מצוה בהכריתו בית אחאב, נשא עוונו, כי גם הוא רב פשע".
 וזהו נקודת המבחן: אם הוא עצמו היה נקי וטהור מעוון זה, אזי כשהולך
 והורג עובדי הבעל הוא נחשב מקנא קנאת ה'. אבל אם הוא עצמו עבד
 ע"ז, א"כ מה שהרגם הוא רצח מתועב ודמיהם בראשו. ולפי זה יתבאר מה
 שאמרו השבטים, שהואיל ועצם מעשהו של פנחס היה מעשה הריגה של
 "הלכה ואין מורין כן", אם אבי-אמו פיטם עגלים לעבודה זרה לא יתכן
 שיהיה לבבו בלתי לה' לבדו בלא שום תערובת קרירות, ואם יש תערובת
 שלא לשמה הרי זה הופך את המעשה לרצח פשוט. ועל זה היה צריך
 לבוא גילוי מיוחד מה' חוקר לב שבא וייחסו אחר אהרן הכהן, לומר שהיה
 זה מעשה שכל כולו עבודה תמה וקנאה טהורה (חכמת המצפון'
 פנחס).

ביאורים

- 122. וידקור את שניהם. פנחס בן אלעזר הרג את זמרי בן סלוא ואת כזבי בת
 צור המדינית בזמן שחטאו זה עם זה בפרהסיא. 123. תועה. חוטא בונות.
 124. במקום רואים. בפרהסיא (ע"ז לו:), דהיינו בפני עשרה אנשים מישראל
 (רמב"ם הלכ' איסו"ב יב, ד). 125. כי. כל חייבי מיתות ב"ד.

¹²⁶ וּזְלָתִי בַעֲדִים וְהִתְרַאָּה וְעַל פִּי סִנְהֶדְרִין, ¹²⁷ וְהַחֲוִטָּא
 הַזֶּה, כֹּל מוֹצֵאוֹ יִהְיֶהוּ בְּלִי עֲדִים וְהִתְרַאָּה.

קלג. וּמִלְכַד זֶה, ¹²⁸ חֲלַל הָרִשָּׁע הַנּוֹזֵר אֶת קִדְשׁ ה'
 אֲשֶׁר אָהַב ¹²⁹ וּבְעַל בַּת-אֵל נָכַר. וְכֹל בֶּן-נָכַר
¹³⁰ אֲשֶׁר יוֹלִיד, וְהָיָה לוֹ ¹³¹ לִפְחַ וּלְמוֹקֵשׁ וּלְמוֹנֶכֶת עֹוֹן,
 וַיִּשָּׂא הָאֵב בְּעֵוֹן הַבֵּן, ¹³² וּבַה' בָּגַד, ¹³³ כִּי בָּנִים זָרִים יִלְדוּ.

קלג. ¹³⁴ עוֹד שְׁנִית, יִגְלוּ שָׁמַיִם עוֹנֵוֹ וְאָרֶץ מִתְקוֹמְמָה

ביאורים

126. וזלתי. אלא רק. 127. והחוטא הזה. בועל הארמית. 128. חלל הרשע
 הנוזר את קודש ה'. לשון הכתוב (מלאכי ב, יא), ופירש רש"י, כי חלל את
 עצמו שהיה "קודש ישראל לה' ראשית תבואתו" (ירמיה ב, ג). וז"ל הרמב"ם
 (שם ה"ח): "ודבר זה גורם להדבק בגוים שהבדילנו הקב"ה מהם ולשוב
 מאחרי ה' ולמעול בו". 129. ובעל בת אל נכר. שבכך מתדבק באל נכר
 שלה (מפרשים). 130. אשר יוליד. ממנה. 131. לפח ולמוקש. כמו שאמרו
 ביבמות (עו). "דילמא מוליד בן ואויל פלח לעבודה זרה". 132. ובה' בגדוכל.
 עפ"י הושע ה, ז. והגמרא (יבמות יז.) דורשת פסוק זה על ישראל הבא על
 הנכרית. 133. כי בנים זרים ילד. שהרי בנים של נכרית מתייחסים אחר אמם
 אף כשאביהם הוא ישראל (יבמות ק:). 134. עוד שנית. עתה מפרש הדרך
 השני אשר ידמה בו לחייבי מיתות בית-דין. 135. יגלו שמים עיונו וארץ
 מתקוממה לו. מקרא הוא באיוב (כ, כז). ופירש המצודת דוד', מרוב הצרות
 אשר יבואו עליו מן השמים יהיה נגלה ונודע לכל שהוא רב פשע, והארץ
 תקום עליו לאויב להפרע ממנו, כי שדהו לא תצמח וכדומה. ויונתן תרגם,

שערי

שער שלישי

תשובה

לו, כי ¹³⁶ חטאו על מפלתו ישקוד, ואחריתו יהיה ¹³⁷ נתלה על העץ בקדקד. והנה ידמה בזה לחיבי מיתות בית-דין ¹³⁸ לאחר הרבן הבית, כי מן השמים ישפטון שימותון במרדם ¹³⁹ שלא כמות כל האדם כאשר בארנו. וכן אמרו רבותינו (כמ"ר י, ד) כל הבוטל את השפחה ¹⁴⁰ נתלה בקדקד, שנאמר (תהלים סח, כב) "אך-אלהים ¹⁴¹ ימחין ראש איביו ¹⁴² קדקד שער מתהלך באשמי". פרוש, ימחין קדקד בשער, כי יתלה בשערו. ¹⁴⁴ ונאמר (מלאכי ב, יב) "יכרת יי לאיש ¹⁴⁵ אשר יעשנה ער וענה מאהלי יעקב",

ביאורים

"ודיירי ארעא יקומו למבאשא ליה", כלומר, שוכני הארץ יקומו להרע לו. 136. חטאו על מפלתו ישקוד. החטא ימהר את מפלתו ועונשו (ישקוד - ימהר, ראה איוב כא, לב). 137. נתלה על העץ בקדקד. בראשו יהיה נתלה, להודיע ולפרסם ענשו. 138. לאחר הרבן הבית. שאף שאינם נידונים בסנהדרין מכל מקום מתים במיתה דומה בידי שמים, כנ"ל באות ק"ל. 139. שלא כמות כל האדם. אלא במיתה משונה. 140. נתלה בקדקד. ז"ל המדרש: "אלו שהיו נוהגין היתר בשפחות בעוה"ז עתידין להתלות בקדקדי ראשיהם לעתיד לבוא". ובפירוש י"די משה' כתב: פירש 'יפה תואר', לפי שהזרע בא ממוח שבקדקדו לכן נתלה בקדקדו מדה כנגד מדה. אי נמי י"ל דנקט לשון הכתוב (במדבר כה, ד) 'קח את ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש" - שיהיה בגלוי. 141. ימחין. ענין רציצה ופציעה (מצודת ציון). 142. קדקד שער. כן נקרא גובה הראש כי שם נחלק שער הראש אילך ואילך (מצו"ד). 143. מתהלך באשמי. מתהלך תמיד באשמי (בעונו) ואינו חוזר מדעתו (רש"י). 144. ונאמר. ועוד הוא נענש שלא יזכה לבנים תלמידי חכמים. 145. אשר יעשנה. שבא על הגויה, המוזכר בפסוק שלפניו 'ועל

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

ח. היה רעה באה לעולם על שבועת שוא ועל חילול השם. המאירי ביאר עונש זה, שבעוון שזלזלו בכבודו של מקום [הן בשבועת שוא ע"י הוצאת שם

ופרשו רבותינו (סנהדרין פב, א) ¹⁴⁶ ער בחכמים וענה בתלמידים.

קלד. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות ה, ח-ט)

¹⁴⁷ חרב בא לעולם על ¹⁴⁹ עניו

הדין ועל ¹⁵⁰ עיוות הדין ועל ¹⁵¹ המורים בתורה שלא בהלכה. ¹⁵² (ה) תיה רעה באה לעולם על ¹⁵³ שבועת-שוא

ביאורים

בת אל נכר". 146. ער בחכמים וענה בתלמידים. ופירוש הפסוק: לא יהיה לו בן שיהיה ער בחכמים, כלומר חריף להבין ולהורות בין החכמים (רש"י שבת נה:), ויש מפרשים תלמיד חריף להבין ולשאול שאלות מהחכמים (מצודת דוד מלאכי שם). ואף לא בן ש'עונה בתלמידים' - שידוע לענות לשאלות התלמידים בבית המדרש (מהרש"א סנהדרין פב.) ["אהלי יעקב" הם בתי מדרש]. 147. חרב. של (גדודי) מלחמה (תפא"י). [וראה ברש"י ויקרא כו, כה: כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חיילות אויבים]. 148. בא לעולם וכו'. וגם זה דומה לחיבי מיתות בי"ד שנפרעים מהם משמים במיתה משונה כמו שכתב רבינו באות הקודמת. 149. עניו הדין. שבי"ד מעכבין את הדין לדונו ואע"פ שהוא ברור להם (רבינו בפירושו לאבות). [אמנם ראה רש"י סנהדרין לה. ד"ה לידייניה ותוספות סנהדרין פט. ד"ה ולא, אשר מדבריהם עולה שיעניו הדין פירושו עיכוב בביצוע גזר הדין לאחר שכבר נגמר הדין]. 150. עיוות הדין. מזכין את החייב ומחייבין את הזכאי (שם). 151. המורים בתורה שלא בהלכה. שלא הגיע להוראה ומורה, או שהגיע להוראה ומורה שלא כהלכה (שם). 152. היה רעה. הפוגעת בבני האדם. 153. שבועת שוא. שבועה לבטלה, כגון הנשבע על עמוד של שיש

ועל¹⁵⁴ חלול-השם.

קלה. ומן הדברים אשר ינעם
למוכיחים להזהיר ולהעיד

שמים לבטלה, והן בחילול ה' הקב"ה עליהם חיות שהן במדרגה פחותה מהם ופוגעות בהם, והוא מדה כנגד מדה, שחיות השדה כלפי האדם כאדם כלפי המקום, וכשם שהם הקילו בכבוד המקום כך פוגעות בהם החיות. עכ"ד.

הנה מלשון התנא האומר כי חיה רעה באה לעולם, מדייק המדרש שמואל, כי היא באה מעצמה בדרך הטבע, כי אילולא שהקב"ה היה משבית ומונע מן החיות להגיע ליישוב, הרי באופן טבעי הן היו באות לטרוף, שכן כתוב (ויקרא כו, א-ו): "אם בחוקותי תלכו... והשבתי חיה רעה מן הארץ", כלומר, הקב"ה צריך לעשות מעשה מיוחד של השבתת חיות רעות, כיון שהחיה מטבעה היתה באה אל מקום מושבם של בני האדם. אמנם השי"ת טבע בבריאה, כי החיות תהיינה אסורות וכבולות במורא שנתן להן הקב"ה מבני האדם, כמו שכתוב (בראשית ט, ב): "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ" וגו'. מבאר החיד"א, כי האדם נברא בצלם אלוקים, והחיות הרואות צלם האלוקים יראות לנגוע בו. אולם כאשר נשבעים לשוא ולשקר או מחללים את שם ה' - סר צילו של השי"ת מעליהם, ושוב אין החיות יראות מהם, ובאה חיה רעה לעולם. ובדומה לזה מצינו אצל דניאל שנתקדש שם שמים על ידו ומעולם לא חילל את השם, אזי סגר השי"ת את פי האריות ולא פגעו בו.

ביאורים

שהוא של שיש (שם, עפ"י ירושלמי שבועות פ"ג ה"ט), והוא מחלל את השם שמוציא שמו לבטלה. [ורש"י (שבת לג.) פירש, שבועה שאין בה תועלת וניכר מתוכה שהיא כזב, כגון שנשבע על איש שהוא אשה או שנשבע לעשות דבר בלתי אפשרי]. 154. הלילול השם. שמזלזלים בכבוד המקום על ידי שעוברים עבירות בפרהסיא ביד רמה (שם). [ורש"י פירש, אדם גדול שבני אדם לומדים הימנו ואינו נזהר במעשיו, נמצאו הקטנים מזלזלין בתורה

בעם עליהם¹⁵⁵ ולשמור ארחות פריין, במצות השבת, על אודות¹⁵⁶ אבות-מלאכות ותולדות, כי רבים מהנהג¹⁵⁷ נעלמו מעיני רבים, אף¹⁵⁸ אין מגיד אף¹⁵⁹ אין משמיע.

קלו. המדרגה התשיעית, חמר העברות שיהרג ואל יעבור עליהן. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין עד, א) בקל עברות שבתורה, אם יאמר לו אדם¹⁶⁰ עבור ואל תהרג, יעבור ואל יהרג, שנאמר (ויקרא יח, ה) "אשר יעשה אתם האדם וחי בהם",¹⁶¹ וחי בהם ולא שימות בהם, חיון מעבדה-זרה¹⁶² וגלוי-ערייות¹⁶³ ושפיכות-דמים, שאם יאמר לו אדם על אחת משלש-

ביאורים

על ידו ואומרים: זהו (גדול זה) מבין שאין ממש בתורה ובמצוות, ולכן אינו נוהר לקיימם, ונמצא השם מתחלל. כלומר נעשה דבריו של ה' כאילו היו חולין]. 155. ולשמור ארחות פריין. (מלשון הכתוב תהלים יז, ד). כלומר, לשמור שלא תהיה שום פרצה. 156. אבות מלאכות ותולדות. בירושלמי אמרו שרבי יוחנן וריש לקיש בדקו ומצאו שכל אב מלאכה מט"ל מלאכות יש בו ט"ל תולדות (הקדמת המ"ב לח"ג). 157. נעלמו. אינם יודעים איסורם. 158. אין מגיד. להם. 159. אין משמיע. להם. 160. עבור ואל תהרג. עבור על עבירה פלוגית כדי שלא נהרוג אותך. 161. וחי בהם ולא שימות בהם. לחיים ניתנו המצוות ולא שימות האדם בגלגל (רש"י). 162. וגלוי ערייות. שחייבים עליהן כרת או מיתת בית דין (כדוגמת נערה מאורסה, שהיא מקור דין זה כמבואר במסכת סנהדרין עד). 163. ושפיכות דמים. רציחה.

שערי

שער שלישי

תשובה

אלה עבדך ואל תהרג, יהרג ואל יעבור, ואף-על-פי שיאמרו לו לעשות העברה בצנעה. ואם יאמרו לו לעבור על אחת מקל מצות שבתורה ¹⁶⁴ בפרהסיא, ¹⁶⁵ יהרג ¹⁶⁶ ואל יעבור, שנאמר (שם כב, לב) "ונקדשתי בתוך בני ישראל". ¹⁶⁷ ובשעת השמך, ¹⁶⁸ אפלו בצנעה, ¹⁶⁹ יהרג ואל יעבור.

קלו. והשליש עברות הנזכרות, ¹⁷⁰ הצד הקל שבהן ענשו

ביאורים

164. בפרהסיא. בפני עשרה מישראל (סנהדרין עח). 165. יהרג. רק אם הגוי מכוין להעבירו על דת, אבל אם לא נתכוין אלא להנאתו - יעבור ואל יהרג (שו"ע יור"ד קנ"ז ס"א). 166. ואל יעבור. עליה, מפני קידוש השם שיש בדבר (רמ"ה). כי כאשר אדם עובר על רצון בוראו ברבים, הדבר מיקל את כבוד ה' בעיני האחרים, ולמדים ממנו לפגום בקדושת השם (רש"י ע"ז כז). 167. ובשעת השמך. בשעת גזירת שמד של המלכות, שעמד מלך רשע וגזר גזירה על ישראל לעבור על אחת מן המצוות בעונש מות (עי' רמב"ם הלכ' יסוה"ת ה, ג). 168. אפילו בצנעה יהרג. רק כשהגוי מתכוין להעבירו על הדת ולא כשמתכוין להנאתו (ט"ז יור"ד קנ"ז סק"ג). 169. יהרג ואל יעבור. אפילו על מצוה קלה, כדי שלא ירגילו העובדי כוכבים להטיל מורך בלבבות ישראל לבטל מצוותיהם (רש"י). ויש מפרשים שהטעם הוא מפני קידוש השם, שבשעה שאומות העולם חושבים לבטל ישראל ממצוותיהם, צריך לעשות חיזוק כנגדם שלא לקיים מחשבתם, ומוטב שיהרגו כמה מישראל ולא תיבטל אות אחת מן התורה. משום כך יהרג ואל יעבור אפילו בצניעה, שאם ישמע להם אפילו בחדרי חדרים, הם יפרסמו דבר זה שהועילה גזירתם, ויהא בכך חילול השם (ר"ן, ועיין רמ"ה). 170. הצד הקל

שערי

שער שלישי

תשובה

חמור ¹⁷¹ מכמה עברות חמורות. וקראו רבותינו זכרונם לברכה הצד הקל שבעברה ¹⁷² "אבק העברה". ואמרו (פסחים כה, א) ¹⁷³ בכל מתרפאין מחלי שיש בו סכנת-נפשות, הויז ¹⁷⁴ מעצי-אשרה, שאם יאמרו לו הבא עלין של אשרה והתרפא בהם, ימות ואל יתרפא בהם. ואף-על-פי שאין הנהגה מעצי-אשרה עובר עבודה-זרה, מפני שהוא אבק עבודה-זרה ימות ואל יתרפא בהם, לפי שהוא במחוק ידי עובדי האשרה, פן יאמרו לו האשרה הצילתהו.

קלח. וכן לענין גלוי-עריזת, ימות ואל יתרפא מן האבק של גלוי-עריזת. כגון ¹⁷⁵ שחשק באשת-

ביאורים

שבהן. "אבירייהו" - אופני האיסור שהם בדרגה קלה יותר מהאיסור עצמו, והם "תולדות" לעבירות עצמן - ה"אבות" (רבינו בביאורו לאבות ג, יא). 171. מכמה עבירות חמורות. כגון חילול שבת ויוה"כ וכד' שאין בהם החומר של יהרג ואל יעבור, ואילו באבירייהו של שלש עבירות אלו יהרג ואל יעבור. 172. אבק העבירה. כמו אבק העולה מדבר הנכתש במכתשת, שאינו עיקר הדבר וממשו (רש"י). וכן מצינו "אבק ריבית", "אבק גזל", "אבק לשון הרע", "אבקה של שביעית" ועוד. 173. בכל מתרפאין. בכל דבר מותר להשתמש לצורך רפואה, ואפילו באיסורי הנאה. 174. מעצי אשרה. עצים שנטעו כדי לעבדם או שעבדו אותם. 175. שחשק באשת איש. עד שהעלה לבו טינא - "מרוב אהבה נטמס לבו והעלה חולי" (רש"י).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

אִישׁ, וְאָמְרוּ לוֹ אֵין לוֹ ¹⁷⁶רְפֹאוֹת
תִּעְלֶה עַד שֶׁתַּעֲמֹד לְפָנָיו עֲרֻמָּה אִו
¹⁷⁷שֶׁתִּסְפֹּר עִמּוֹ, יָמוֹת וְאֵל יִפְרוּץ
בְּדַר אֲסוּר אֲשֶׁת-אִישׁ (סנהדרין עה, א).
¹⁷⁸וְהִכַּר מִזֶּה חֶמֶר הַמְּנַע בְּיַד אֲשֶׁת-
אִישׁ.

קלט.

וְהִנֵּה אֶבֶק-הָרְצִיחָה
¹⁷⁹הַלְּבָנֹת-פָּנִים, כִּי
¹⁸⁰פָּנָיו יַחֲרוּ וְנָס מִרְאֵה הָאָדָם,

¹⁸¹וְדוֹמָה אֶל הָרְצִיחָה. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה

ביאורים

176. רפואות תעלה. לשון הכתוב ירמיה ל, יג, ושם מו, יא. והוא כפל לשון של רפואה. 177. שתספר. שתדבר. 178. והכר מזה חומר המנע ביד אשת איש. שאם על הנאה מועטת כזו אמרו יהרג ואל יעבור, ק"ו מגע שהוא חמור יותר. ועי' בש"ך (יו"ד קנ"ז סק"י) דלדעת הרמב"ם (בסנה"מ ש"ג) כל נגיעה לשם חיבה הוה לאו דאורייתא, ובכלל אביזרייהו דגלוי עריות, ולרמב"ן הוה איסור דרבנן, וע"ע בש"ך קצ"ה סק"כ (מאור השער). ועיין לעיל בדברי רבינו אור פ' ובעיונים שם. 179. הלבנת פנים. המבייש את חבירו, ופניו מלבינות מחמת הבושה. 180. פניו יחורו ונס מראה האדם. מסתלק הצבע האדום מפניו והוא נעשה חיוור. 181. ודומה אל הרציחה. בצורת החטא, כשם שהרוצח שופך את דמו של הנרצח - כך מלבין הפנים שופך את הדם מפניו של חבירו.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

(ב"מ נה, ב). ¹⁸²וְהַשְׁנִית, כִּי צֶעַר
הַחֲלָפְנָה מִרַ מִמּוֹת, עַל כֵּן אָמְרוּ
רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה (שם נט, א)
¹⁸³לְעוֹלָם יִפִּיל אָדָם עֲצָמוֹ לְכַבֵּשׁ
הָאֵשׁ וְאֵל יִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ ¹⁸⁴בְּרַבִּים,
וְלֹא אָמְרוּ כֵּן בְּשֵׁאֵר עֲבֻרוֹת
הַחֲמוּרוֹת. אֲכֵן דְּמוֹ אֶבֶק הָרְצִיחָה אֶל
הָרְצִיחָה, ^(ג)וְכִמּוֹ שֵׁאֵמְרוּ כִּי יַהֲרֹג וְאֵל
מַאֲדִימוֹת, מִשּׁוֹם שֶׁכֵּל הַדְּמִיוֹן שֶׁל מַלְבִּין פָּנִים לְשׁוֹפֵךְ דָּמִים הוּא רַק מִשּׁוֹם
שֶׁפָּנָיו מֵתְלַבְּנוֹת, שֶׁאֵז הוּא עֵיקַר הַרְגַּשְׁתִּי הַצֶּעַר, וְלֹא כִשְׁפָנָיו מַאֲדִימוֹת,
וְכִמּוֹ שֶׁאֲדָם בְּצִאת נִפְשׁוֹ פָּנָיו מֵתְלַבְּנוֹת, כִּךְ גַּם כֹּאֵן הוּא כְּשׁוֹפֵךְ דָּמִים בְּשַׁעַה
שֶׁפָּנָיו מֵתְלַבְּנוֹת, לְפִי שֶׁהָאֲדָם שֶׁבְּפָנָיו הָאֲדָם הוּא מֵהַנִּפְשׁ, כִּי הָדָם הוּא
הַנִּפְשׁ, וּבְצִאת נִפְשׁוֹ פָּנָיו מֵתְלַבְּנוֹת.

י. וְכִמּוֹ שֵׁאֵמְרוּ כִּי יַהֲרֹג וְלֹא יִרְצַח, כְּדוּמָה לִזֶּה אָמְרוּ שִׁפִּיל עֲצָמוֹ בְּכַבֵּשׁ
הָאֵשׁ וְאֵל יִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים. דַּעַת רַבֵּינוּ שֶׁהַמְּלַבֵּין פָּנָיו חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים הוּא
מַאֲבִיזִירִייהוּ שֶׁל שְׁפִיכוֹת דָּמִים, וּמַעֲיָקֵר הַדִּין יַהֲרֹג וְאֵל יַעֲבֹר וְלִכֵּן יִפִּיל עֲצָמוֹ
לְכַבֵּשׁ הָאֵשׁ וְלֹא יִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ, וְכֵן כָּתַב בְּפִירוּשׁוֹ לֵאבֹת (ג, יא) שֶׁשֶּׁלֶשׁ

ביאורים

182. והשנית כי צער וכו'. כלומר, מלבד זאת יש בחינה נוספת של רציחה בהלבנת פנים, מאחר ולעיתים צער הבושה קשה למתבייש יותר ממוות. 183. לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש. אף שהמאבד עצמו לדעת ענשו חמור ואין לו חלק לעולם הבא, בכל זאת אמרו חכמים שיאבד עצמו ולא ילבין פני חבירו, ללמדך כמה חמור הדבר (פנ"י). 184. ברבים. בשלשה (פרי מגדים בספרו 'תיבת גמא' חקירה ה', בנין ציון סי' קע"ב, הגהות יעב"ץ כתובות סז: חפץ חיים בבאמ"ח כלל ב' סק"א בהגה"ה).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

יִרְצַח, בְּדוֹמָת לָזָה אָמְרוּ שִׁפִּיל עַצְמוֹ
כְּכַשֵּׁן הָאִשׁ וְאֵל יִלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ
בְּרַבִּים. וְלָמְדוּ זֶה מֵעֵינַן תְּמָר,
^(א) שֶׁנֶּאֱמָר (בראשית לח, כה) ¹⁸⁵ "הָיָא
מוֹצֵאֵת וְהָיָא שְׁלַחָה אֶל-חַמְיָה" וְגו'.

עבירות החמורות הם
ה"אבות", ויש להם
"תולדות", והמלבין
פני חברו הוא תולדה
של שפיכות דמים
ומדינא יהרג ואל
יעבור. וכן משמע
בתוס' (סוטה י:)

שכתבו הטעם שלא מנו חכמים הלבנת פנים עם העבירות החמורות שבהן
יהרג ואל יעבור - כיון שאינו מפורש בתורה, ומוכח שבאמת מצד הדין יהרג
ואל יעבור [וביאר מרן הגרי"ז זצ"ל בדעתם, שאם לא היה הדבר דין גמור -
לא היו מתירים לו לאבד עצמו בשביל זה]. ועל אף שאמרו "נוח לו לאדם
שיפיל עצמו לתוך כבשן האש", מ"מ הוא דין גמור. וכן כתב הפרי חדש'
בהגהות מים חיים על הרמב"ם (הלכ' יסודי התורה פ"ה ה"ב).

מאידך, דעת המאירי שאין זה מעיקר הדין אלא מידת חסידות ואין למדים
מדברי אגדה, וכמו שכתב בברכות (גג:) שאמרו זאת "דרך צחות", ובמסכת
סוטה (י:) כתב שאמרו זאת "דרך הערה". וכן כתב ה"שבות יעקב" שמה
שאמרו "כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים", הוא רק כאילו
ולא שופך דמים ממש, והוכיח כן מסנהדרין (נז.) "כיוצא בו דשפיכות דמים
לא תניא", כלומר שגם הלבנת פנים אינה ממש כיוצא בו של שפיכות דמים.
יא. שנאמר היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה וגו'. יש לעיין, בגוף הענין
ששלחה לו לאמר "הכר נא", מדוע בזה אין הלבנת פנים? ויש ליישב עפ"י
מה שדייק המהרי"ל דיסקין זצ"ל מלשון הכתובים 'והיא שלחה אל חמיה

ביאורים

185. היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה וגו'. בעוד שהיא מוצאת לשריפה
שלחה ליהודה לומר לו שהיא מעוברת מאותו האיש שהחוטמת והפתילים
והמטה האלה שייכים לו, ולא אמרה בפירוש שהרתה ממנו ובכך היתה
מצילה עצמה בודאי, אלא העדיפה לומר זאת בדרך רמז, שאם ירצה יגלה
הוא שממנה הרתה ויציל אותה ממותה, ואם לא יודה - תשרף היא ולא
תלבין פניו ברבים.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

לאמר' ותאמר הכר
נא' (בראשית לח,
כה), מה טעם בכפל
האמירה שבדברי
תמר, "לאמר"
"ותאמר"? ומבאר:
תמר שלחה ליהודה
שני שליחים, לאחד
צויתה לאמר "לאיש
אשר אלה לו אנכי
הרה", ולשני נתנה
בידו את החפצים,
בלא שיאמר מאומה,
אלא רק "הכר נא למי
החוטמת והפתילים
והמטה האלה" וקח
לך את שלך, ושליח
אחד לא ידע מחבירו,

הִנֵּה כִּי אַף-עַל-פִּי שְׁהוֹצִיאוּהָ לְשָׂרֵף
לֹא גִלְתָּה כִּי הִיְתָה הָרָה מִיְהוֹנָדָה,
שְׁלֵא לְהַלְבִּין פְּנָיו.

קמ. ועוד אמרו (ב"מ נח, ב) **כל**
היוֹרְדִים לְגִיהֶנָּם ¹⁸⁶ **עוֹלוֹין,**
חוּץ מִשְׁלֶשָׁה שְׂיוֹרְדִין וְאֵינָן עוֹלוֹין:
הַמְלָבִין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים, ¹⁸⁷ **וְהַמְכַנְה**
שָׁם לְחֲבֵרוֹ, וְהָפֵא עַל אִשְׁת-אִישׁ.
הִנֵּה כִּי דְמוֹ הַמְלָבִין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בְּרַבִּים
וְהַמְכַנְה שָׁם לְחֲבֵרוֹ ¹⁸⁸ **בְּשָׁגָם הוּא**

ולכן כאשר יהודה אמר 'צדקה ממני' לא הבין השליח השני שממנו היא
מעוברת, ובכך לא הלבירה פניו. והוסיף, שבעצם מה שמסרה לו את חותמו
וכו' ומעשיו הם אינה בידה, איבדה את האפשרות להנצל על ידי שתוכיח
לפני יהודה שחוטמו ופתיליו ומטהו בידיה, והשאירה בידיו את האפשרות
להודות או לשורפה.

ביאורים

186. עולין. לאחר זמן. [והטעם שיוֹרְדִים, כדי לטבול את הנשמה ולטהרה
מן העוונות, שכל חטא עושה חלודה וכתם בנשמה, ואינה יכולה לשוב
למקומה עד שתלבן תחילה בגיהנם (תורת חיים)]. 187. והמכנה שם
לחברו. שמביישו בכנותו אותו כך, ואף שכבר הורגל בכך (ב"מ נח:). והטעם,
כי לא יתכן שלא יתבייש מכך שמכנים אותו בשם רע (ה"י מלוניל).
188. בשגם הוא. באשר גם הוא (-המכנה שם לחבירו).

שערי

שער שלישי

תשובה

מִלְבִּין פָּנָיו אֶל הַבַּא עַל אִשְׁת־אִישׁ, שֶׁהוּא מִן הָעֵבְרוֹת
שִׁיִּהְיֶה עָלֵיהֶן וְאֵל יַעֲבֹר.

קמא. ¹⁸⁹וְעוֹד אָמְרוּ (שם נט, א) הַמְּלָבִין פָּנָי חֲבֵרוֹ
בְּרִבִים, ¹⁹⁰אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבַּא. וּמָה שְׁלֵא
אָמְרוּ בֵּן עַל הָרוֹצֵחַ שְׁאֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבַּא, בִּי הַמְּלָבִין
פָּנָי חֲבֵרוֹ אֵינְנוּ מִכִּיר גְּדֹל הַטָּאוֹ, וְאֵין נִפְשׁוֹ מֵרָחָ לֹא עַל
עוֹנָי ¹⁹¹כְּמוֹ הָרוֹצֵחַ, עַל פֶּן הוּא רְחוּק מִן הַתְּשׁוּבָה.

קמב. ¹⁹²וְעַל מִצְוֹת שֶׁבַת אָמְרוּ זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה (ירושלמי

ביאורים

189. ועוד אמרו וכו'. רבינו מוסיף כי מבחינה מסויימת חמור מלבין פני מחברו יותר מאשר רוצח. 190. אין לו חלק לעולם הבא. אם לא חזר בתשובה מעבירה זו שבידו. ואע"פ שבאו עליו יסורים ומתן יסורים, אין היסורים והמיתה מכפרים לו, ואין לו חלק לעוה"ב. אבל אם חזר בתשובה קודם מותו, אין לך דבר שעומד בפני התשובה (רמב"ם, רבינו יונה). ומה שסתמה המשנה ולא פירשה שזה דווקא בלא תשובה, הוא כדי להפחיד החוטאים (ר"א פריצול). 191. כמו הרוצח. שכל ימיו הם בדאגה ואנחה ונפשו מרה לו, והוא חושב על גודל חטאו ומתנחם ומתוודה עליו (רבינו בחיי). 192. ועל מצוות שבת וכו'. מה שמביא רבינו מצוות שבת במדרגה התשיעית אף שאין דין יהרג ואל יעבור במצוות שבת, ללמדך חומר מצוות שבת שדימו אותה לעובד עבודה זרה שנאמר בה יהרג ואל יעבור (זה השער).

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

יב. שקולה שבת כנגד כל המצוות. והטעם לכך כתב הרמב"ן (שמות כ, ח): "מפני שבה נעיד על כל עיקרי האמונה: בחידוש ובהשגחה ובנבואה".

נררים פ"ג ה"ד) ¹⁹³שְׁקוּלָה שֶׁבַת
¹⁹⁴כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת. וְאָמְרוּ זְכָרוֹנָם
לְבִרְכָה (חולין ה, א) כִּי הָעוֹבֵד עֲבוּדָה-
זָרָה אוֹ ¹⁹⁵הַמְּחַלֵּל שֶׁבֶתוֹת בְּפִרְהֶסְיָא,

היפה תואר' בפירושו על מדרש רבה (שמות כ"ה, י"ב) מפרש: "הטעם למה שקולה היא ככל המצוות, משום שיש בה אזהרות רבות הכבודות על האדם להזהר בהן, וכמו ארבעים מלאכות חסר אחת, וכמה שבותים שהזהירו רבנן עליהם, ובפרט להזהר על כל צעד שלא ילכד בהרגלו אשר הוא רגיל לעשות כל ימות החול, עד כי כל מעשיו, הליכתו ודבורו ביום השבת לא יהיו כמו שהם בימות החול, לכן שכרה הרבה מאד ושקולה ככל המצוות. ומטעם זה גם בן דוד בא בשמירת שבת אחת.

ולא רחוק לאמר, כי גדולה שמירת שבת מאד בשביל שיש בה החובות מה שיש לאדם לבוראו, להאמין כי הוא ברא את השמים ואת הארץ, וכן החובות מה שבין אדם לחבירו, כמו "אתה ועבדך ואמתך כמוך", וכן החובות לנפשו לענג את השבת ולרעיו, לתת אוכל גם לעניים כדאייתא בספרים, ובה חשובה היא מאד ושקולה ככל המצוות".

ביאורים

193. שקולה שבת. בקיומה. 194. כנגד כל המצוות. ז"ל הירושלמי: "מצוות שבת מליא, להודיעך שהיא שקולה כנגד כל מצוותיה של תורה". ופירש ב'קרבן העדה': "מצוות" דכתיב גבי שבת מלא בשני ווי"ן דכתיב (נחמיה ט, יד): "ואת שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחוקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך". 195. המחלל שבתות בפרהסיא. הרמב"ם (סוף הלכות שבת) כתב הטעם שהשבת שקולה כנגד כל מצוות התורה, לפי שהשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם. לפי דבריו אלו מתבאר מדוע דווקא מחלל שבת בפרהסיא נחשב מומר לכל התורה, כיון שחשיבותה ויחודה של השבת בכך שהיא 'אות' וסימן היכר לרבים, והמחללה בפרהסיא פוגע

הוא ¹⁹⁶משומד לכל התורה בלה, ושחיתתו נבלה, ¹⁹⁷ואוסר את היין במגעו.

קמג. המדרגה העשירית, חמר העברות אשר ¹⁹⁸אין לעושיהן ¹⁹⁹חלק לעולם הבא. היצורים בלם נבראו ²⁰⁰לכבוד השם ויתברך, שְׁנַאמַר (ישעיה מו, ז) ²⁰¹"כל הנקרא בשמי ²⁰²ולכבודי בראתיו ויצרתיו אף-עשיתיו". אכן ²⁰³נודע מן השכל, כי המחלל את השם ²⁰⁴ובוזה דברו, ²⁰⁵אברה תקנתו, כי ²⁰⁶לא רב לו אשר לא

ביאורים

ב'אות' (מפרשים). 196. משומד לכל התורה כולה. שהעובד עבודת כוכבים כופר בהקב"ה, והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית (רש"י). 197. ואוסר את היין. בשתיה אבל לא בהנאה (אור חדש). 198. אין לעושיהן חלק לעולם הבא. כשמתו מתוך רשעם, אבל בעשו תשובה, אין לך דבר העומד בפני התשובה, ויש להם חלק לעוה"ב (ירושלמי סנהדרין פ"א, רמב"ם הלכ' תשובה, ג, ו). 199. חלק לעולם הבא. אלא נידונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים (רמב"ם שם, וכו"ה ברמב"ן בשער הגמול). 200. לכבוד השם ויתברך. לתת כבוד לשמו ויתברך, ורצונו זהו כבודו, כלומר לקיים מה שצותה התורה (זה השער) 201. כל הנקרא בשמי. כלל ישראל הנקראים בשם עם ה'. 202. ולכבודי בראתיו. שעל ידי המעלות העליונות שנמסרו לו נותן כבוד לשמו ויתברך (עיין לעיל אות יז). 203. נודע מן השכל. מובן עפ"י ההגיון. 204. ובוזה דברו. בו ומזולזל מצותו. 205. אברה תקנתו. אין לו עתיד לחיי הנצח. 206. לא רב לו. לא די לו.

ימים מה שנגרש ממנו ²⁰⁷מעקר יצירתו לכבוד את השם ולקדשו, ²⁰⁸אבל שלח ידיו לעשות ²⁰⁹התמורה וההפך ולחלל את שם קדשו. וכן כתוב (כמדובר טו, ל-לא) "והנפש אשר תעשה ²¹⁰ביד רמה וגו' את-י' הוא ²¹¹מגדף ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה, כי דבר-י' פזה ואת-מצותו ²¹²הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה". פרוש, ²¹³אחר הכרת הנפש, עונה בה, כי ²¹⁴לא יכפר המות עליו, ואין לו חלק לעולם הבא, על בן הזכיר בענין הזה "עונה בה", ²¹⁵לא בן בשאר כרתות. ופרוש "והנפש אשר תעשה ביד רמה", כגון העושה עברות ידועות לבני-אדם ²¹⁶בפרהסיא, וכן ²¹⁷הפורק על שמים ואפלו בסתר, כי גם הוא עשה ²¹⁸ביד רמה. וענין הפורק על, כגון המשומד

ביאורים

207. מעיקר יצירתו. מכח מטרת בריאתו. 208. אבל. אלא עוד. 209. התמורה. החילוף. 210. ביד רמה. במרד ובפריקת עול (ראה רש"י שמות יד, ח). 211. מגדף. מחרף. 212. הפר. ביטל. 213. אחר הכרת הנפש עוונה בה. גם לאחר שתכרת נפשו וימות, עדיין עוונה בה. "כלומר, שהעוון דבק בה אחרי הכרת להיות נדונת ביסורין לעולם כענין 'כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה'" (רמב"ן). 214. לא יכפר המות. וגם העונשם שלאחר המות (זה השער). 215. לא בן בשאר כרתות. שבהם יזכה לחלקו בעוה"ב לאחר הכרת. 216. בפרהסיא. "ביד רמה - להראות הכל שאיננו ירא מהשם" (אבן עזרא). 217. הפורק עול שמים. אפילו רק עול מצוה אחת, כדלהלן. 218. ביד רמה. מתוך מרידה בהש"ת.

לֹאכַל נְבִלוֹת אוֹ לֶאֱכַל חֶלֶב וְדָם אוֹ לְחַלֵּל יָמִים-טוֹבִים, וְאֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוֹ עֹזֵבֵר עַל שְׂאֵר הַמִּצְוֹת, אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִסִּיר מֵעֲלָיו עַל אֲזַהְרָה אַחַת, כְּכֹר מֵרַד בְּשֵׁם יְתִבְרַף.²¹⁹ אֲמַנָּם כִּי גַם פְּעָמִים הַצַּדִּיקִים נִכְשָׁלִים בְּחַטָּא אַחַד, אֲכַל אֵין זֶה²²⁰ בְּלִתִּי עַל דְּרַף מִקְרָה בְּהַתְנַבֵּר הַיָּצָר עֲלָיו, וְנִפְשׁוּ מֵרָה לוֹ עַל הַדְּבָר, וְזוֹהָר מִמֶּנּוּ אַחֲרֵי-כֵן. אֲכַל הָאוֹמֵר בְּלִכְבוֹ לְפָרוֹק מֵעֲלָיו עַל אֲזַהְרָה אַחַת כָּל עֵת אֲשֶׁר יִתְאַוֶּה לְעֹבֵר עֲלֶיהָ, הוּא הַנִּקְרָא מְשׁוּמֵד לְדָבָר אַחַד. וְכִבֵּר הַקְּדָמָנּוּ לְכָאֵר זֶה²²¹ בְּשַׁעַר הָרֵאשׁוֹן מִשְׁעָרֵי הַתְּשׁוּבָה.

וְאֶמְרֵי זְכוּרָנָם לְכַרְכָּה (ע"ז כו, א) כִּי הָרוּעִים לֹא מַעֲלִין אוֹתָם²²² מִן הַבּוֹר וְלֹא מוֹרִידִין אוֹתָם²²³ לְבוֹר. וְעֵינֵי הָרוּעִים, אֲנָשִׁים יָרְעוּ בְּהַמָּתֵם בְּשָׂדוֹת אַחֲרֵים, וְהֵנָּם פּוֹרְקִים מֵעֲלֵיהֶם עַל אֲזַהְרַת הַגָּזֵל, וְעֵינֵינָם כְּעֵינֵי הַמְּשׁוּמֵד לֶאֱכֹל נְבִלוֹת אוֹ לְאַחַת מִשְׂאֵר הָעֵבְרוֹת²²⁴ לְתַאֲבוֹן.

ביאורים

219. אמנם. אמת. 220. בלתי. כי אם. 221. כשער הראשון. אות ו'. 222. מן הבור. שנפלו בתוכו, ע"מ להצילם ממות. 223. לבור. להמיתם בידיים. 224. לתאבון. שחוטא להנאת גופו [אבל אינו מופקר שאם יהיה

יג. אבל המינין והאפיקורסין מורידין אותם לבור. כתב מרן 'החזון איש' (יו"ד הלכות שחיטה סי' ב' אות טז): "נראה דאין דין מורידין אלא בזמן שהשגחתו יתברך גלויה [לכל], כמו בזמן שהיו נסים מצויים ומשמש בת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, והכופרין אז היו בנליזות מיוחדת בהטיית היצר לתאוות והפקרות, ואז הוא ביעור רשעים גדרו של עולם, שהכל ידעו כי הדחת הדור [ע"י הרשעים] מביא פורענויות לעולם, ומביא דבר וחרב ורעב בעולם. אבל בזמן [הזה שאין השגחת ה' גלויה והוא זמן] ההלם, שנכרתה האמונה מן דלת העם, אין במעשה הורדה [לבור] גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלים ח"ו, וכיון שכל עצמנו לתקן, אין דין זה נוהג בשעה שאין בו תיקון, ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולהעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת". עכ"ל.

ביאורים

בשר איסור ובשר היתר לפניו שיניח את ההיתר ויאכל מן האיסור, ואם עושה כן זהו להכעיס (רש"י ע"ז כו:). 225. המינין. האדוקים בעבודה זרה. 226. והאפיקורסין. הכופרים בתורה ועוברים עליה להכעיס. 227. מורידין אותם לבור. בידיים כדי שימותו, וכל שכן שאין מעלין אותם מן הבור אם נפלו לתוכו [דעת הרמב"ם (רוצח פ"ד ה"י, עבודת כוכבים פ"י ה"א) שמעיקר הדין ראוי להורגם בסייף בפרהסיא, אלא שאם אין בידו כח לעשות כן, יסבב הריגתם בעלילות, וזהו 'מורידין ולא מעלין']]. 228. לתאוות מאכל תאוה. לשון הכתוב באיוב (לג, כ). פי' מאכל ערב אשר כל אדם תאב לו.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

קמרה. הנה פארנו ענין "והנפש

אשר תעשה ביד רמה",

עתה נבאר "כי דבר - יי בזה". אמרו

רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין צט,

א) "כי דבר-יי בזה", (י"ז) והאומר

²²⁹ אין תורה מן השמים, והמגלה

(כתבו), זהו 'כי דבר ה' בזה', [לשון יחיד. מהרש"א]. ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה, מקל וחומר זה, מגזירה שוה זו, זה הוא כי דבר ה' בזה" (סנהדרין צט).

כתב ה'כתב סופר' (פרשת שלח): "העושה מצוה ואינו מאמין באמונה שלימה כי מצוה זו נתונה מן השמים, הוא בכלל ואת מצותו הפר, כדאמרו ז"ל כל האומר כל התורה היא מן השמים חוץ מזו וכו', ולכן תקנו חז"ל לברך על כל מצוה קודם עשייתה "אשר קדשנו במצותיו", שיאמין שהקב"ה צוה אותנו מצוה זו כנ"ל.

וני"ל בכוונת חז"ל שאמרו (נדרים פא.) לא חרבה ירושלים אלא על שלא ברכו בתורה תחלה, דכתיב על עזובם את תורתו ולא שמעו בקולי, היינו עזבם, אלא על שלא ברכו בתורה, וי"ל דבאמת שמרו התורה, אבל לא האמינו כי נצטוו מפי ה', וז"ש על עזובם את "תורתו" בזה שלא שמעו בקולי, שלא האמינו שה' ציוה על כך, כי לא שמעו בקולי שמאתי יצאו הדברים, כמו שאמר קרח כולנו שמענו אנכי ולא יהיה לך ואידך לא שמענו ומדעת עצמך אמרת.

וזה הכוונה שלא ברכו בתורה תחלה, שאנו מברכים תחלה אשר בחר בנו וכו' ונתן לנו את תורתו, שאנו מאמינים שנתן לנו תורתו כולה כמו שכתובה לפנינו,

ביאורים

ור"ל, שאינו חוטא רק לשם מילוי תאוותיו. ²²⁹. אין תורה מן השמים. אין התורה נתונה מפי הקב"ה, אלא משה רבינו אמרה מדעת עצמו, ובכך הוא מבזה את התורה הקרויה "דבר ה'" (מהרש"א).

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

ולכן צריך זכירה תחלה קודם עשיית המצוה במחשבתו ובלבו כי מצות ה' היא ואח"כ עשיית המצוה. וזה שאמר אחרון שבנביאים (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה, ולא אמר שמרו או עשו תורת משה, דעיקר זכרון בלב דתורת משה היא מאת ה', וזהו זכרו בלב תורת משה עבדי שהוא כעבד שאומר

פנים בתורה, והמבזה תלמידו חכמים, והמבזה את המועדות, פי אף-על-פי שיש בידו תורה ומעשים טובים, ²³⁰ אין לו חלק לעולם הבא.

קמה. ופרוש המגלה פנים בתורה,

האיש אשר העז פניו לדבר

על התורה דברים ²³¹ אשר לא כן,

ואומר, ²³² (יב) הנם נכתבו בתורה אלה

מה שרבו מצווה עליו, אשר צויתי אותו בחורב על ידו חוקים ומשפטים כנ"ל. וז"ש וזכרתם תחלה כל מצות ה', כי הכל מאת ה', ועשיתם אותם, אח"כ תעשו אותם".

טו. חנם נכתבו בתורה אלה הפסוקים וספורי הענינים האלה. הרמב"ם (בפיה"מ לסנהדרין פ"י - היסוד השמיני) פירש שהכוונה למי שאומר שבתורה יש חלקים יותר חשובים מהאחרים, וכגון שפסוקים המדברים ממאורעות

ביאורים

²³⁰. אין לו חלק לעולם הבא. אם לא עשה תשובה בחייו כנ"ל. ושכר מצותיו הקב"ה משלם לו בעוה"ז כדכתיב 'ומשלם לשונאיו אל פניו'. א"נ נתונים לאחור בשיקול אל דעות כדאשכחן ביוחנן כהן גדול ששמש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי, והיה הטוב ההוא של שמונים שנה ניתן לר' אלעזר בן דורדיא כמש"כ גורי האריז"ל, וזה מנפלאות תמים דעים (חיד"א). ²³¹. אשר לא כן. שאינם נכונים. ²³². חנם נכתבו בתורה. "למה הוצרך לכתוב (בראשית לו, יב) 'ותמנע היתה פלגש' וכיוצא"ב, הרי זה מחלל את התורה" (רבינו בביאורו לאבות ד, ו).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

הַפְּסוּקִים וְסִפּוּרֵי הָעֲנִינִים הָאֵלֶּה,
וּמִנְאֻתוֹ וּגְאוֹנוֹ אֹמַר בְּלִבִּי, כִּי אֲחֲרֵי
שְׂאִין יָדוֹ מִשְׁנֵת²³³ לָבוֹא עַד תְּכֻנַּת
טַעַם הַדְּבָרִים, ²³⁴כִּי אֵין סֵתֵר לְמוֹ.

הימים והסיפורים אינם חשובים כפסוקים אחרים ושאין תועלת בהם... ואנו מצווים להאמין שאין הפרש בין 'ובני חם כוש ומצרים' (בראשית י, 1) 'ושם אשתו מהיטבאל' (שם לו, לט) 'זמנע היתה פילגש' (שם לב, יב), 'לאנכי ה' אלקיך' (שמות כ, ב) 'ישמע ישראל' (דברים ו, ד), כי הכל מפי הגבורה והכל תורת ה' תמימה טהורה וקדושה אמת. מפני שכל דיבור ודיבור מן התורה יש בהן חכמות ופלאים למי שמבין אותם, ולא הושג תכלית חכמתם 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים' (איוב יט, ט), ואין לאיש אלא להלך בעקבות דוד משיח אלהי יעקב שהתפלל 'אל עיני והביטה נפלאות מתורתך' (תהלים קיט, יח). ע"כ.

וז"ל האוה"ח הק': "סדר תורתינו הקדושה דבריה מזוקקים ותיבותיה ואותיותיה ספורות, וכל אות ואות מגדת הלכות ונפלאות" (שמות לא, יג, במדבר ז, א). ולכן אם נתקל אדם בפסוק או במילה הנראים לו ריקים מתוכן - עליו להבין כי אין זה אלא מחמת דלות הבנתו וקוצר השגתו שנסתמו עיניו מראות הנפלאות והנוראות שבתורה.

גם סיפורי המעשים הכתובים בתורה - כולם תורה, והם מיסודים על פי הדין ומורים הלכות. האוה"ח הק' במאורעות של יעקב עם לבן הכתובים בתורה מפרשם עפ"י הלכה, וכותב בזה"ל: "והגם שהם דברי לבן, עם כל זה התורה תלמד דינים באמצעות הסיפורים, וכמו שתמצא בירושלמי (מו"ק פ"א ה"ז) שלמדו מנין שאין מערבין שמחה בשמחה, דכתיב (בראשית כט, כז) מלא שבוע זאת וגו', הגם שהם דברי לבן" (בראשית לא, מג).

ביאורים

- 233. לבוא עד תכונת טעם הדברים. להבין תוכן טעמים ועומק פירושים.
- 234. כי אין סתר למו. כלומר, כי אין שום דברים נסתרים בתורה ורק הפשטות הנגלה לכל, וזה חנם נכתב (זה השער). או הכוונה, שמרוב גאותו אומר כי אין דבר שנסתר ממנו, ואם הוא אינו יודע מדוע נכתבו הדברים,

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

טו. מה הועילו אצלנו לומדי התורה וכו'. יש לעיין, מדוע ענשם כה גדול שמאבדים עוה"ב? מבאר החפץ חיים' (עה"ת ב'מעשי למלך' עמ' קיז), כי על כל מה שאדם נהנה בעוה"ז מנכין לו מזכויותיו, וא"כ באיזה זכויות יבוא אדם לעולם הבא? אבל אמרו חז"ל ש"כל העולם ניוון בשביל חנינא בני", והיינו

²³⁵וְנֹאמַר (דברים לב, מז) "כִּי לֹא-דָבַר רַק הוּא מִכֶּם", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְקִרְוָנָם לְכַרְכָּה (ירושלמי כתובות סופ"ח) וְאִם רַק הוּא - ²³⁶מִכֶּם, ²³⁷שְׂאִינְכֶם יוֹדְעִים לְפָרֵשׁ טַעַם הַדְּבָר. וְכֵן כָּל ²³⁸הָעוֹיֵב דְּבָר אַחַד מִדְּבָרֵי הַתּוֹרָה ²³⁹וְלֹא יוֹדֵה עֲלָיו, הֵנָּה זֶה ²⁴⁰מִגְלָה פָּנִים בַּתּוֹרָה, כְּגוֹן הָאֹמֵר, ^(טו)מֶה הוֹעִילוֹ אֶצְלָנוּ לִלְמֹדֵי הַתּוֹרָה, אִם

שהעולם ניוון בזכות צדיקי הדור, וממילא נשארים זכויותיו לעוה"ב. אבל זה רק במי שמאמין בתורת הצדיק, אך מי שאינו מאמין בתורת הצדיק (כגון האפיקורוס), אין לו זכות ליהנות ממנו, א"כ מנכין לו מזכויותיו על הנאותיו בעוה"ז, ולא נשאר לו זכויות לעוה"ב. ומזה אפשר להבין עד מה רבה האבידה בפטירת אדם גדול שהדור מתפרנס מזכויותיו, כי אז סכנה ח"ו

ביאורים

- על כרחך לחנם נכתבו (הרוצה בתשובה). 235. ונאמר כי לא דבר וכו'. כלומר, אבל האמת אינו כן. 236. מכם. הוא ריק. כלומר, שאם לא נודע לכם טעם הדבר, אין החסרון אלא מצד השכל שבכם, שלא הגעתם לאותה מדריגה שתיבינהו (רבינו בחיי). 237. שאינכם יודעים לפרש טעם הדבר. לשון הירושלמי: "שאין אתם יגיעין בו". פירוש, הסיבה שהדבר ריק אצלכם היא שאינכם יגיעים בתורה כל צרכה, שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה (מפרשים). 238. העויב דבר אחד. המכחיש פרט אחד, אפילו אינו מצוה אלא רעיון או קביעה מוסרית, כמו שמבאר והולך. 239. ולא יודה עליו. שאמת הוא. 240. מגלה פנים בתורה. מעז פניו ומחציף נגד

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

חֲכָמוֹ חֲכָמוֹ לְנַפְשָׁם ^(א) וְלֹא ^(ב) נַחֲלָה
 לָנוּ בְּשִׁכְרָם, וְהִנֵּה בָּחֲשׂוּ בָּמָה
 שְׂפָתַיב בַּתּוֹרָה (בראשית יח, כו)

לזכותינו כי נצטרך להתפרנס בזכויותינו. יו. ולא נחלה לנו בשכרם. רבינו חיים מוולוז'ין זצ"ל (ב'רוח חיים' אבות) כתב: כל המצוות שהבריות מקיימים מעוררות שפע רב בכל העולמות. שפע זה יורד לעולם על ידי הצינורות שנוצרים על ידי מקיימי המצוות ועושי רצונו יתברך. ברם, כאשר מועטים הם מקיימי המצוות, מועטים הם אף הצינורות שמורידים את השפע. והנה, כיון שהש"ת ברחמיו ובחסדיו הגדולים זן ומכלכל את העולם כולו, על כן נוטל מהשפע של המעטים ומחלקם ומפורם בין כל הבריות. נמצא, שאותם צדיקים מועטים, שכל השפע יורד בשבילם, מקבלים פחות מן המגיע להם, כיון שאחרים נהנים מהם ונוגסים מחלקם.

וזהו ביאור דברי חז"ל: כל העולם כולו ניוזן בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת (תענית כד:). "בשביל" - ביאר השל"ה שהוא לשון דרך וצינור. כלומר, צינורו של רבי חנינא היה מוריד שפע לעולם, וכולם היו ניוזנים מן השפע הזה, ואילו לעצמו לא הגיע מן השפע כי אם מועט שבמועט.

והנה, על ידי זה שנהנים הבריות מצינור השפע של הצדיק, אין לך "גמילות חסדים" גדולה מזו מצד הצדיק כלפי דורו. כל אופן אחר של צדקה אין ערכו מגיע לאפס קצה של גמילות חסדים זו, שהרי מן השפע שיוצא בעבורו נהנה כל הדור כולו כל העת וכל הזמן. וכמו ששנינו: "אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת" (תהילים קו, ג) - "וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת, אלא זה הן בניו ובנותיו כשהן קטנים" (כתובות ג). ואם זה הן בניו ובנותיו נחשב ל"צדקה בכל עת", על אחת כמה וכמה מי שמכח צינור השפע שלו מושפע ונהנה כל הדור כולו.

ביאורים

התורה. ובביאורו לאבות (ג, יא) כתב רבינו: זה המעיז פניו כלפי התורה לעשות עבירות בפרהסיא, והוא הדין למעיז פניו כלפי לומדיה. 241. נחלה. חלק.

יח. ונשאתי לכל המקום בעבורם. במסכת סנהדרין (ע:): "שינה לצדיקים רע להם ורע לעולם", פירש רש"י: רע להם, שאין עוסקים בתורה. ורע לעולם, שהתורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור, וכשהן

242. וְנִשְׂאָתִי לְכָל הַמְּקוֹם בְּעִבּוּרָם" (סנהדרין צט, ב).

קָמוּ. וְעִנְיָן ²⁴³ הַמְּבֹזָה אֶת הַמוֹעֲדוֹת, שְׂעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּחֵלוֹ שְׁלֹמוֹעַד וּבָז אֶל הָעֵנֶשׂ, מַתְבַּטְּלִין פּוֹרְעוֹת בֹּא לְעוֹלָם.

דברים נוקבים כותב רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל על כוחה של תורה להגן על העולם: "אלא אם היה ח"ו העולם פנוי לגמרי, אפילו רגע אחד ממש, מעסק והתבוננות עם סגולה בתורה הקדושה, תיכף כרגע היו כל העולמות נחרבים ונבטלים ממציאות לגמרי ח"ו, ואף גם איש אחד מישראל לבד רב כוחו, שבידו להעמיד ולקיים את כל העולמות והבריאה בכללה על ידי עסקו והתבוננותו בתורה הקדושה לשמה, כדאיתא בגמרא (סנהדרין צט:): "כל העוסק בתורה לשמה מגן על כל העולם כולו".

"ואיך לא יתלהב לב האדם בהעלותו על לבו ומתבונן בזה הענין הנורא, ותפול עליו אימתה ופחדו לכל יתרפה ח"ו מעסק התורה הקדושה תמיד,

ביאורים

242. ונשאתי לכל המקום בעבורם. שהצדיקים מכפרים על עוון הדור ומגינים עליו מן הפורענות. ובסנהדרין מביאה הגמרא לפני כן גם את הפסוק (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת", כלומר שהם מקיימים את העולם, והוא אומר שאינם מועילים כלום. 243. המבזה את המועדות. "ואמר בכאן המבזה ולא אמר המחלל, מפני שאינו מדבר ביום טוב עצמו כי בזה לא הוצרך לְדַבֵּר, שיום טוב כשבת הוא, אלא מחולו של מועד מְדַבֵּר לעושה בו מלאכת איסור והוא מבזה חולו של מועד ואומר אלו הימים אין בהם קדושה כל כך כימים הראשונים" (רבינו בפירושו לאבות ג, יא).

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

מִפְּנֵי שְׂאִין אִסּוּר מְלֹאכֶת חֵלּוֹ
שְׁלֹמוּעַד²⁴⁴ מְפָרֵשׁ בַּתּוֹרָה, וְזָהוּ עַל
דֶּרֶךְ מוֹמֵר לְדַבֵּר אֶחָד²⁴⁵ לְהַכְעִים
²⁴⁶אֲשֶׁר פָּאֲרָנוּ כָּכֵר כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק
לְעוֹלָם תְּפֹא. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם
לְבִרְכָה (בְּכוּרוֹת ל, ב) ²⁴⁷הָרִי שְׂבֵא
לְהַתְגִּיר וְאָמַר הָרִי אֲנִי מְקַבֵּל עָלַי כָּל
הַתּוֹרָה חוּץ מְדַבֵּר אֶחָד מְדַבְּרֵי
סוֹפְרִים,²⁴⁸ אֵין מְקַבְּלִים אוֹתוֹ. וְאָמְרוּ

כאשר יחשוב בלבבו,
אולי ח"ו לעת
כזאת העולם כולו
מקצה ועד קצהו
פנוי לגמרי מעסק
התורה הקדושה,
ובלתי עסקו והגיון
לבו עתה בזה העת
בתורה היו נחרבים
כל העולמות, וכרגע
ספו תמו ח"ו. זו תורה
וזה שכרה מרובה מאד
אין להעריך שהוא
הנוטל שכר כולם,
אחר שהוא אשר קיים

והעמיד ברוב כוחו את כל העולמות עתה" (נפש החיים' שער ד' פרק כה).
על מידת ההשפעה של תלמיד חכם על סביבתו בעצם מציאותו, ראוי
לציין דברי מרן ה"חזון איש" (קובץ אגרות ח"ג ס"ב): "כשם שאיברי האדם
מתחלקים לפעולותיהם, עין רואה ואוזן שומעת, וידיים עסקניות, כן העם
כולו הוא כגוף אחד ואישים נפרדים בו, וכל איש צריך למלא את תעודתו.
ואם היו בני תורה עמלים בתורה לאמיתתה, היו מצילים ילדים הרבה ואנשים
הרבה מהרהורי עבירה וכפירה וכיוצא בזה בשפע קדשם בהשתפך רוח
טהרה בעולם. ובסביבות בעל תורה אמיתי הדבר ניכר לעיניים, השפעה
מרובה על אנשים הרבה, מה שכל השתדלות מעשית לא תשיגנה, וכמו כן
יש רשמים על הרחוקים שאין העין הרואה מרגשת בהם לדקותם." עכ"ל.

ביאורים

- 244. מפורש בתורה. אלא נלמד ממשמעות הכתוב כמו שמבאר בסמוך.
- 245. להכעיס. כיון שעושה זאת מתוך זלזול ופריקת עול. 246. אשר בארנו
כבר. לעיל אות קמ"ג (וע"ע אות י"א). 247. הרי שבא וכו'. ומכאן ראייה
על חומר אזהרה אחת אף של דברי סופרים. 248. אין מקבלים אותו. כיון

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

יט. כאילו עובד עבודה
זרה. מבאר המאירי:
"מפני שיש בזלזולן
[של המועדות] צד
כפירה באמונת גמול
ועונש ושינוי הטבעים
(שהמועדות נתקנו
זכר ליציאת מצרים
שבה ראו הכל שכר
ועונש ושינוי הטבע)
וימשך מזה צד כפירה
ביחודש העולם, כפי
שנודע למבינים".
והמהר"ל מבאר,
שהמועדות הם הזמן
שישראל מתחברים

רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוֹם לְבִרְכָה (פסחים ק"ה, א)
הַמְּבִיָּה אֶת הַמוֹעֲדוֹת²⁴⁹ כְּאֵלוֹ
עוֹבְדֵי עֲבוּדָה-זָרָה, שְׁנֵאמַר (שמות לז,
יח) "אֶת-חֹג הַמִּצְוֹת תִּשְׁמֹר",
²⁵⁰וְסֻמוּךְ לוֹ (שם שם, יז) "אֱלֹהֵי מִסְכַּח
לֹא תַעֲשֶׂה-לָּךְ". וּפְרָשׁוּ זְכוֹרֵנוֹם
לְבִרְכָה (הגיגה יח, א) אֶת-חֹג הַמִּצְוֹת
²⁵¹תִּשְׁמֹר, שְׂלֵא תַעֲשֶׂה מְלֹאכָה
²⁵²כְּכֹל חֹג הַמִּצְוֹת, וְהוֹזְהַרְנוּ בָּזֶה
עַל מְלֹאכֶת חֵלּוֹ שְׁלֹמוּעַד.²⁵⁴ וַיִּמָּה

להקב"ה וחוגגים לו ועובדים אותו, "מועד" הוא מלשון 'התועדות', והמבזה
את המועדות מראה את עצמו כמי שאינו רוצה חיבור זה.

ביאורים

שבכדי להתגייר צריך "קבלת עול מצוות", ואם חסר קבלה אפילו בפרט
אחד מדברי סופרים אינה נחשבת קבלה. 249. כאילו עובד עבודה זרה. ולכן
אין לו חלק לעוה"ב (עיין רמב"ם הלכ' דעות ז, ג). 250. וסמוך לו וכו'. כלומר
אם לא תשמור הרי זה כאילו עשית אלהי מסכה. 251. תשמור שלא תעשה
מלאכה. וכל "תשמור" בתורה הוא אזהרת לא תעשה, שומריהו מן המלאכה
(רש"י), אמנם רבינו פירש (לעיל אות י"א) שהיא מצות עשה. 252. בכל
הג המצוות. בכל שבעת ימי הפסח, כולל חול המועד. 253. והוזהרנו בזה
על מלאכת חולו שלמועד. כי על שמירת יו"ט ראשון ואחרון כבר הוזהרנו
במקום אחר (שמות יב, טז), ובהכרח שבא הכתוב להזהיר על חול המועד
שאסור בעשיית מלאכה. 254. ומה שכתוב ביום הראשון שבתון. שמשמע
מזה שרק ביום טוב יש איסור מלאכה.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

שְׁבֵתוֹב (ויקרא כג, לט) "בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שְׁבֵתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שְׁבֵתוֹן", כִּי יֵשׁ מְלֹאכֹת רַבּוֹת²⁵⁵ שֶׁהֵן מִתְרוֹת בְּחֵלּוֹ שְׁלֹמוֹעַד, כְּמוֹ שֶׁהֵן מִפְּרִשׁוֹת בְּדַבְרֵיהֶם זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה.

קמז. וְזֶה שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה (סנהדרין צט, ב) כִּי הַמְּבֹזָה

תְּלַמִּידֵי חֲכָמִים הוּא בּוֹזֵה דְבַר ה' וְאֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, יֵשׁ לְדַבֵּר שְׂרָשׁ בְּשֶׁבֶל²⁵⁶ וְעָקַר בְּמַחְקָר, וְהֵנָּה אֲנַחְנוּ מַצִּיעִים לְעִנְיֵן טוֹב טַעַם וְדַעַת: אָמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשְּׁלֹום (משלי ג, לה) "כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ וְכִסְיִלִים מֵרִים קָלוֹן". עִנְיֵן קָלוֹן,

וחמישים שנה, בכל מקום שפקרו ויצאו לתרבות רעה לחרפות ולדראון עולם, תחילת קלקולם היתה לבזות תלמידי חכמים וגדולי ישראל, ואח"כ הלכו מדחי אל דחי באין מעצור רחמנא ליצלן וכידוע לרבים".

ביאורים

ג. המבזה תלמידי חכמים. כתב מרן הגר"י קנייבסקי זצ"ל בהקדמת ספר 'חיי עולם' זו"ל: "מבואר במסכת סנהדרין (צט): 'איזהו אפיקורוס שאין לו חלק לעולם הבא, זה המבזה תלמידי חכמים'. ועצם שם אפיקורוס הונח על הכופר בעיקרי הדת... וכאן פירושוהו על המבזה תלמידי חכמים, משום דבאמת הכל אחד, שהמבזה תלמידי חכמים, שהם הם יסודי מקבלי האמונה, הוא בכלל כפירה רחמנא ליצלן, דהא בהא תליא. ופוק חזי מלפני כמאה

255. שהן מותרות בחילו שלמועדי. ואותן מלאכות אסורות ביום טוב.
256. ועיקר במחקר. ויסוד עפ"י חקר הענין.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

²⁵⁷ אִישׁ-קָלוֹן. וְכֵן (תהלים קט, ד) "וְאֵנִי תִפְלָה", ²⁵⁸ אִישׁ-תִּפְלָה. (ירמיה ט, ה) "שְׁבֵתָהּ בְּתוֹךְ מִרְמָה", בְּתוֹךְ אַנְשֵׁי-מִרְמָה. פְּרוֹשׁ, הָאִישׁ הַנִּקְלָה וְהַנִּבֵּל, מֵרִים כְּסִילִים וּמְכַבֵּד וּמְשַׁבַּח אוֹתָם, כִּי יֵשׁ בְּכַבּוֹד הַחֲכָמִים וְהַיֹּשְׁרִים תּוֹעֵלוֹת גְּדוּלוֹת, וּבְכַבּוֹד הַכְּסִילִים וְהַרְשָׁעִים מְכַשׁוֹלִים רַבִּים וְעֲצוּמִים. כִּי ²⁵⁹ בְּהַתְהַדָּר הַחֲכָמִים ²⁶⁰ וּבְתַתָּם עֲלִיוֹנִים, דְּבַרְיָהֶם נִשְׁמָעִים, ²⁶¹ וְיִלְווּ עֲלֵיהֶם הָעַם בְּלוֹ ²⁶² וְיִדְמוּ לְמוֹ עֲצָתָם. וְהַשְּׁנִיתִי, בְּרֹאוֹת בְּנֵי-אָדָם אֵת כָּל בְּבוּדָם, ²⁶³ וְיִלְמְדוּ לְקַח לְנַחֵל כְּבוֹד וְתִרְבָּה הַדָּעַת, ²⁶⁴ וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה (פסחים ג, ט) לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת

ביאורים

257. איש קלון. אדם בזוי ונקלה. 258. איש תפלה. איש המתפלל תמיד. 259. בהתהדר החכמים. כאשר מכבדים ומחשיבים את החכמים. 260. ובתתם עליונים. כאשר שמים אותם מעל כולם. 261. וילוו עליהם. ויתחברו אליהם. 262. וירדמו למו עצתם. מלשון הכתוב באיוב (כט, כא) ופירושו, וישתקו כולם ויקבלו עצתם. 263. ילמדו לקח לנחול כבוד. ילמדו תורה הנקראת 'לקח' כמ"ש "כי לקח טוב נתתי לכם" כדי לקבל כבוד כמותם. 264. ואמרו רבותינו זכ"ל. כלומר, ועל אף שלומד בכדי לזכות לכבוד, הלא אמרו רבותינו ז"ל וכו'.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

וְאָפְלוּ שְׁלֵא-לְשָׁמֹן, כִּי (כב) מֵתוֹךְ
שְׁלֵא-לְשָׁמָה בָּא לְשָׁמָה. וְהַשְׁלִישִׁית,
רְבִים²⁶⁵ מִיִּשְׁנֵי-לְבָבוֹת יַעֲזוּרֵי מִשְׁנָתָם

באמת כמעט בלתי אפשר לבוא תיכף בתחילת קביעת לימודו למדרגת לשמה כראוי. וכע"ז

כתב ב'רוח חיים' (אבות פ"א מ"ג): "כי מתחילה ההכרח ללמוד אף שלא לשמה, כי לא יוכל האדם לעלות במעלה העליונה מהסולם אם לא יציג רגלו מקודם על המדרגה התחתונה, ואין זה עוול מעבד אם אדוניו יצוה לו לעלות על הסולם אם יפסיע מקודם על השליבה התחתונה..."

כב. מתוך שלא לשמה בא לשמה. כיצד מתוך לימוד שלא לשמה יבוא ללמוד לשמה?

ה'רוח חיים' (אבות פ"א מ"ג) כתב, שמתחילת עיסוקו בתורה שלא לשמה תהיה מחשבתו להגיע לידי לשמה. וכתב ה'מכתב מאליהו' (ח"א מאמר יש קונה עולמו בשעה אחת) שיש לדייק כן ממה שאמרו 'שמתוך', שמשמע שיעסוק שלא לשמה אשר על ידו יבוא אל לשמה. וביאר, שלא כל שלא לשמה יביא אל לשמה, שרק אם עיקר השאיפה היא טהורה ומסתייע בשלא לשמה כדי שיקל לו לעמוד כנגד יצרו הרע, באופן כזה יבוא לשמה. (וע"ע שם ח"ג עמ' 115).

אמנם ה'אגלי טל' (בהקדמה ד"ה ובוזה נבאר) כתב, שאין הכוונה שמתוך ההרגל בלימוד שלא לשמה יבוא ללמוד לשמה, אלא שאף העושה שלא לשמה נחשב כעושה מצוה, ושכרו הוא שיבוא אחר כך לידי לשמה. והוכיח כן שהיה במסכת הוריות (י'): אמרו שהמקור לכך 'שמתוך' שלא לשמה בא לשמה' הוא מהקרבנות שהקריב בלק שלא לשמה ויצאה ממנו רות, וביאר המהרש"א שה'לשמה' הוא הקרבנות שהקריבו דוד ושלמה, ובוזה נתקיים בו מתוך שלא לשמה בא לשמה, והרי שם לא שייך לפרש שמתוך ההרגל בא דבר זה, ועל כרחק שהוא שכר על העשייה שלא לשמה שיבוא ממנה לעשייה לשמה.

ה'בית הלוי' (פרשת יתרו) מבאר ענין 'מתוך' שלא לשמה בא לשמה' באופן

ביאורים

265. מישני לבכות. רדומים מבחינה רוחנית.

אחר: "הענין יובן על פי מה שכתב הרמב"ם (הלכ' גרושין פ"ב ה"כ) על הא דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני, משום דבפנימיות השכל והלב שבישראל רוצה הוא בקיום המצוות, רק דכח התאוה מונע אותו ומכריחו לעבור על רצונו הפנימי, משום הכי מהני בו הכפיה לסלק ממנו כח התאוה המעבירו

בְּרֵאוֹתָם הָרַר כְּבוֹד הַתּוֹרָה, וַיִּכְרֹו
מַעֲלָתָהּ, וַיִּבּוֹא חֲשָׁקָהּ בְּלִבָּם,
²⁶⁶ וַיְהִיָּה עִסְקָם בָּהּ לְשֵׁם יִתְעַלָּה,
וְלַעֲבֹדוֹ בְּלִבָּב שְׁלָם.

קַמְחָה. הִנֵּה אֱלֹהִים²⁶⁷ מְעַמִּים נִכְבְּדִים
חֲזָקִים²⁶⁸ בְּרֵאֵי מוֹצֵק. וַיִּשַׁע
עוֹד טַעַם נִכְבֵּד עוֹלָה עַל פְּלִם,
²⁶⁹ וְאֵלָיו רְמִזְנוּ בְּפִתְחַ דְּכָרֵינוּ בְּעֵינָן

מדעתו, וממילא נשאר על רצונו הטוב. וכן הוא הענין בשלא לשמה, דהרי מה שכופה בעצמו את יצרו בהתבוננות ביראתו מן העונש או גם בבזיון מן בני אדם ועבור זה מקיים המצוה, הרי לא גריעי מאילו בית דין היו מכים אותו בשוטים לקיים דמהני, וכן שלא לשמה הרי גם כן מועיל להכניע כח התאוה שלו".

ב'נפש החיים' (אחרי שער ג' ה"ג) כתב: "שאינן הפירוש דווקא שיבוא מזה לשמה עד שאח"כ יעסוק בה תמיד כל ימיו רק לשמה, אלא היינו שבכל פעם שהוא לומד בקביעות זמן כמה שעות רצופות אף שבדרך כלל היתה כוונתו שלא לשמה, עכ"ז בלתי אפשר כלל שלא יכנס בלבו באמצע הלימוד עכ"פ זמן מועט כוונה רצויה לשמה, ומעתה כל מה שלמד עד הנה שלא לשמה נתקדש ונטהר ע"י אותו עת קטן שכיון בה לשמה".

ביאורים

266. ויהיה עסקם בה לשם יתעלה. ויעסקו בתורה לשם שמים. 267. טעמים נכבדים. שבעבורם צריך לכבד את חכמי התורה. 268. כראי מוצק. כראי שהנשים רואות בו והוא חזק ביותר (רש"י איוב לו, יח). 269. ואליו רמזנו

שערי

שער שלישי

תשובה

270 הכתנות הרעות הנזכרות, כי הדבר ידוע, אשר מדרך כי קדוש השם יתברך, 271 להודיע בכל מבטא שפתים 272 ובכל אשר ירמזון עינים 273 ובכל הנהגה ופעל ידים, כי יסוד לגפש האדם 274 וצבי עדין והטוב והעקר והתועלת 275 והיקר אשר בו, עבודת השם יתברך ויראתו ותורתו, כמו שפתינו (קהלת יב, יג) 276 "כי זה כל-האדם", וזה הדבר כבוד אלקים. והמכזים לתלמידי חכמים ויראי שמים, מבטלים הידיעה הזאת ומראים ההפך בהנהגתם, וכאלו אומרים אמור כי אין 277 העבודה עקר, 278 וכי הכבוד וההדר 279 להצלחת עניני העולם, וכי שרש דבר נמצא בו מבילתי עבודת השם יתברך, והם מחללים את התורה, על כן יאבדו מתוך הקהל 281 ויכלו באפס תקנה.

ביאורים

כפתח דברינו. "היצורים כולם נבראו לכבוד השם יתברך" (לעיל אות קמ"ג). 270. הכתנות הרעות הנזכרות. אשר אין להם חלק לעולם הבא. 271. להודיע בכל מבטא שפתיים. להראות בכל דיבור. 272. ובכל אשר ירמזון עינים. ולהראות בכל תנועה ובכל רמז והבעה. 273. ובכל הנהגה ופועל ידים. ובכל מעשה והתנהגות. 274. וצבי עדין. וחמדת תפארתו. 275. והיקר אשר בו. הכבוד האמיתי אשר נגפש האדם. 276. כי זה כל האדם. כי לדבר הזה נברא כל האדם (רש"י). 277. העבודה. עבודת השי"ת. 278. וכי הכבוד וההדר. מגיע, שייך. 279. להצלחת עניני העולם. לאדם המצליח בעניני העוה"ז. 280. וכי שורש דבר נמצא בו מבילתי עבודת השי"ת. ויש משמעות ועיקר לדבר נוסף בעולם חוץ מעבודת השי"ת. 281. ויכלו באפס תקנה. וימותו

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

כג. הלא הדבר ידוע כי אין העבודה מתקיימת בלתי על ידי לומדי התורה. "אם בחוקותי תלכו" (ויקרא כו, ג) - "שתהיו עמלים בתורה". ומהו ההיפך? "אם בחוקותי תמאסו" (שם שם, טו). וכי אין דרך אמצעית?! האם לא יכול האדם להיות במצב שבו לא יעמול

282 ואם עם הארץ יביעון כפיהם כי הם עובדים את השם מבלי עסק התורה, 283 הלא הדבר ידוע כי אין העבודה מתקיימת בלתי על-ידי לומדי התורה אשר יהגו בה יומם ולילה, כי הם 284 יורו דעה 285 ויודעי כינה לעתים, לדעת מה יעשה ישראל, והם יעמידנה בישראל

בתורה, אך גם לא ימאס, חלילה, בחוקיה ובמצוותיה!?

אין זאת, אמר מרן הגרא"מ שך זצ"ל, אלא שאכן זוהי מציאות החיים החדה כתער: אם לומדים ועמלים בתורה - אזי מבינים הכל, אין קושיות בעינינו אמונה, כי התורה היא כאור בעיניים ומתבלת היא את האמונה התמימה בטעם טוב, עד שנופלות כל הקושיות, טעמו וראו כי טוב ה'! אבל אם לא לומדים תורה - כי אז מואסים ולבסוף שונאים את התורה ואת לומדיה. אין שום קיום לחכמה ללא יראה. ועל אף שהאמונה היא פשוטה ומושכלת, ומי שמתבונן בעולם, "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", צריך להגיע מאליו לאמונה בבורא עולם, מכל מקום אם אין עימה תורה, היא אינה משנה את האדם. אין אמונה בלי תורה!

ביאורים

בלי שום תכלית. 282. ואם עם הארץ יביעון כפיהם וכו'. וגם אם עמי הארץ יאמרו שגם הם עובדים את השי"ת בלי לעסוק בתורה, וא"כ מדוע צריך כ"כ לייקר את לומדי התורה. 283. הלא הדבר ידוע, זוהי התשובה לדבריהם. 284. יורו דעה. ילמדו דעת את העם וידריכום בדרך הישר. 285. ויודעי כינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל. לשון הכתוב הוא בדה"א יב, לג. ופירושו, בקיאים הם לתת עצה מתאימה לכל זמן להחליט כיצד יפעלו עם ישראל.

לבלתי תשכח מפי זרעם. ובמקום שאין עוסקי תורה, ירבו המכשולים,²⁸⁶ ויִישַׁר בְּאָדָם אֵין. על כן יכבדו עבדי השם יתברך את חכמי התורה לכבוד השם יתברך, ולהודיע כי עבודתו לבדה העקר הנמצא.

וְאֶתְרֵי אשר התברר שחכל ברא השם יתברך לכבודו, חיב האדם לשום לבו בכל עת לכבד את השם ולקדשו בכל דבריו ולרוממו ולהודות לו²⁸⁷ ולברכו תמיד, כמו שנאמר (תהלים לה, ב) "אֲכַרְכֶּה אֶת-יְיָ בְּכָל-עַת תָּמִיד תִּתְהַלְתּוּ כִּפְיִי". וכאשר יתייצב בתוך העם וידבר עם חבריו, יתבונן בינה וידקדק וישגיח בכל מוצא שפתיו לקדש את השם בדבריו, ולדבר בשבח עבודתו ותהלת יראתו, ולשבח עובדיו ויראיו, ויזכה בזה²⁸⁸ בהגיון לבו²⁸⁹ ומבטא שפתיו²⁹⁰ בלא יגיעה ופעל-כפיים, וכות גדולה עד-שמים, כי זה מעקרי יצירת האדם. ונאמר (משלי כו, כא) "מִצָּרָף

ביאורים

286. וישר באדם אין. (לשון הכתוב מיכה ז, ב). כלומר, שגם אדם ישר לא יהיה, כיון שכל היושר והמידות הטובות הם מכח התורה, ובלעדיה אין להם ערך. 287. ולברכו תמיד. וז"ל הרמב"ם (הלכ' ברכות א, ג): "וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד". 288. בהגיון לבו. במחשבת לבו. 289. ומבטא שפתיו. ובדיבור פיו בלבד. 290. בלא יגיעה ופועל כפיים. ללא מאמץ וללא מעשה. 291. מצרף לכסף

לכסף וכור לזהב²⁹² ואיש לפי מהללו". פרוש, מעלת האדם לפי מה שיחלל. אם הוא משבח המעשים הטובים והחכמים והצדיקים, תדע וכתנת כי איש טוב הוא ושרש-הצדק נמצא בו, כי לא ימצא את לבו לשבח את הטוב והטובים תמיד בכל דבריו ולגנות העברות ולהכות בעליהן,²⁹³ מבלי מאוס ברע ובחור פטוב,²⁹⁴ ואם יתכן כי יש בידו²⁹⁵ עונות נסתרים, אבל מאוהבי הצדק הוא,²⁹⁶ ולו שרש בבחינה, והוא מעדת מכבדי השם. והמשבח מעשים מגנים או מהלל רשעים, הוא²⁹⁷ הרשע הגמור והמחלל את עבודת השם יתברך.

קמט. עוד אמר שלמה עליו השלום (שם כה, כו-כו)

ביאורים

וכור לזהב. הכסף וזהב, כאשר ירצו לבחנם לדעת הטובים המה וכמה יש בהם מן הסיג, הנה יתחו מהם במשקל ידוע וישימו בכור (כסף צורפים במצרף, וזהב צורפים בכור שהוא חם יותר מן המצרף, ראה מלבי"ם) והסיג ישרף ותשאר נקי, ובוזה יבחן הכל (מצו"ד). 292. ואיש לפי מהללו. והאיש נבחן לפי מה שהוא רגיל להלל. 293. מבלי מאוס ברע ובחור בטוב. כלומר, לא יתכן שישבח את הטוב ויגנה את הרע אם לא שבתוך לבו באמת מואס הוא ברע ובחור בטוב. 294. ואם יתכן. ואף שיתכן. 295. עונות נסתרים. שעובר לפעמים מחוסר שימת לב. 296. ולו שורש בבחינה. יש לו יסוד בדרך הנבחרת. 297. הרשע הגמור. שאינו חוטא מפני שיצרו תוקפו או מתוך תאוה, אלא משבח ומהלל את הרשעים ומעשיהם וזוהי רשעות

שערי

שער שלישי

תשובה

"מעין נרפש²⁹⁹ ומקור³⁰⁰ משחת צדיק³⁰¹ מט לפני-
 רשע, אבל דבש הרבות לא-טוב וחקר כבדם כבוד".
 פרוש, כי כאשר³⁰² ורפש האדם את המעין בגליו,
³⁰³ ודלח מומיו³⁰⁴ לפי שעה, אחרי-כן³⁰⁵ ישקטו המים
 ויהיו צלולים ככראשונה, כן הצדיק כאשר הוא מט לפני
 הרשע, לא תשפל מעלתו ולא תמעט בעבור זאת.³⁰⁶ ואם
 הוא עכור לפי שעה,³⁰⁷ שבע יפול צדיק וקם וישוב
 לאיתנו וכבודו. "אכל דבש הרבות לא-טוב", אבל
³⁰⁸ הרבות חקר כבוד צדיקים - כבוד החוקר,³¹⁰ כי
 נזכר הצדיק בפסוק שלמעלה, ומלת "הרבות"³¹¹ נמשכת
 ל"חקר כבודם",³¹² כמשפט במקומות רבים. והמכשולים

ביאורים

גמורה (עפ"י מאור השער). 298. מעין נרפש. כמו מעין הנרמס והגנדרך
 ברגל שהנה נעכר המים ולא ישתווה מעתה (מצו"ד. נרפש - לשון רמיסה).
 299. ומקור. של מים. 300. משחת. הנשחת ברמיסת הרגל (שם). 301. מט.
 נכנע, נופל. 302. ירפוש. ירמוס. 303. ידלח. יעכיר. 304. לפי שעה. לזמן
 מועט. 305. ישקטו המים. ינוחו המים וישקע העפר והבוץ. 306. ואם הוא
 עכור לפי שעה. ואף שהוא מושפל לזמן מה. 307. שבע יפול צדיק וקם. (לשון
 הכתוב משלי כד, טז). כלומר, אף אם שבע פעמים יפול הצדיק, מ"מ לבסוף
 יקום. 308. הרבות חקר. ריבוי ההתעסקות וההעמקה. 309. כבוד החוקר.
 מוסיף כבוד לעוסק בכך. 310. כי נזכר הצדיק בפסוק שלמעלה. וזוהי ראייה
 כי גם "חקר כבודם" הנאמר כאן מדבר בצדיקים. 311. נמשכת לחקר כבודם.
 מתייחסת גם אל סוף הפסוק, וכאילו כתוב: "אכול דבש הרבות לא טוב,
 והרבות חקר כבודם כבוד". 312. כמשפט. כדרך המקרא.

שערי

שער שלישי

תשובה

הנמצאים³¹³ ככבוד הרשעים רבים וידועים, כי יש
³¹⁴ ככבודם חלול התורה והעבודה, והוא העין³¹⁵ המכלה
 מנפש ועד בשר.

קנ. והשנית, כי רבים³¹⁷ נמשכים אחריהם ואוחזים
 מעשיהם.

קנא. והשלישית, כי המתחברים להם אף-על-פי
 שאינם עושים כמעשיהם, מקבלים פריענות
 כיוצא בהם,³¹⁸ כאשר זכרנו כבר.

קנב. והרביעית,³¹⁹ כי הם³²⁰ מכניעים כבוד אנשי
 האמת³²¹ ומכבילים העבודה, ואין הצלחה לכבוד

ביאורים

313. ככבוד. יש מנקדים בפיבוד. 314. ככבודם. בזה שהם מכובדים. ויש
 מנקדים בפיבודם, כלומר, בנתינת הכבוד לרשעים. 315. המכלה מנפש
 ועד בשר. כדין עוון חילול השם, ראה לקמן בשער הרביעי. 316. והשנית
 המכשלה השניה הנמצא בכבוד הרשעים. 317. נמשכים אחריהם. בראותם
 כבודם יקנאו בהם, או שיחשבו שהאמת אתם (זה השער). 318. כאשר זכרנו.
 לעיל אות נ"א. 319. כי הם. הרשעים, או המכבדים את הרשעים (הרוצה
 בתשובה). 320. מכניעים. ממעטים ומשפילים. 321. ומכבילים העבודה.
 גורמים לביטול עבודת ה'.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

הצדיקים³²² וזלתי אחרי³²³ השפלת
 כבודם, כמו שכתוב (משלי יד, יא)
 "בית רשעים ישמד ואהל ישרים³²⁴
 יפריח". ונאמר (שם יא, יא)³²⁵ "בברכת
 ישרים תרום קרת ובפי רשעים
 תהרס".

קנג. עוד אמרו רבותינו זכרונם

לברכה (ברכות כד, ב. סנהדרין צט, א) פי יש בכלל
 מה שכתוב (כמדבר טו, לא)³²⁷ "כי דבר-י בזה" - המדבר
 בדברי תורה³²⁸ במבואות המטנפים, וכל שאפשר לו

ביאורים

322. זולתי. אלא רק. 323. השפלת כבודם. של רשעים. 324. בית רשעים
 ישמד ואהל ישרים יפריח. רק לאחר שישמד בית הרשעים יוכל אהל
 הצדיקים לפרוח, שזה תלוי בזה. 325. בברכת ישרים תרום קרת. תצליח
 כל סביבתם. ז"ל רבינו בביאורו למשלי: "כאשר יצליחו הישרים בעושר
 ובכבוד תתעלה ותרום המדינה, כי הישרים מושכים לבות בני האדם
 בחכמתם ויועצים אותם במועצות ודעת... ובהצליחם בעושר וכבוד
 דבריהם נשמעים". 326. ובפי רשעים תהרס. על ידי חטאי הרשעים בפייה
 תהרס עירם. 327. כי דבר ה' בזה. דיבור ה', דהיינו דברי תורה שהיא מצוה
 שבדיבור (עפ"י ריטב"א. ב'ערוך השולחן' כתב שכל דברי תורה הם שמותיו
 הקדושים כידוע). 328. במבואות המטנפים. במקומות שיש בהם צואה או
 מי רגלים (רמב"ם הל' ק"ש ג, ד).

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

הכוללת נחתם כאן
 עוון מינות. הלא
 צבא לאנוש עלי חלד
 וכל פרנסתו מקרן
 קצוב, יום יום יפחת קצבו, העולם הזה דומה לפרוזדור, כל הוספה בתורה
 בדביקות בהכרת היוצר ברוך-הוא מעלה את בעליה מבחינת נפש בהמית
 לנפש משכלת, מחמור לבן אדם, מבן אדם למלאך, אין דבר מקרה בכל
 מאורעות של האדם, אם ילד אם נער, זקן ושיבה, וחידה הסתומה של עולם
 ומלאה גוף ונפש פתרונה הוא התעלות בתורה שבעל פה...

נתינת מקום במחשבה לחיות כל הימים חיי הדיוטות של יושבי קרנות
 בקורת רוח וחלומות נעימים הוא נתינת רשות למינות בחדרי המחשבה,
 והעלם מכל מצוות ה', ומכניס את עצמו בשדרות הזוללים האומרים אכול
 ושתה וגו', ואין בינו לבין רשעים גמורים ולא כלום.
 אם מי שאפשר לו לעסוק בתורה שעה אחת ואינו עוסק, גוף העבירה
 במעשה קל, וענינו לעומק סוד הנשמה - אפיקורסות. מה שפלה היא
 ההסכמה להשאר בחיים זוללים כל הימים..."
 כה. ואינו עוסק. אומרים בשם הגר"ח מבריסק וצ"ל לפרש 'אינו עוסק', שאין

ביאורים

329. ואינו עוסק. המהרש"א פירש שאינו עוסק בתורה אלא בדברים בטלים,
 ולכן הוא נכלל ב'דבר ה' בזה' מפני שמראה בעצמו שחשובים בעיניו דברים
 בטלים יותר מזברי תורה. אך בשו"ע הרב (ת"ת פ"ג ה"ו) ביאר שגם אם
 אינו עוסק בדבר אחר נחשב למבזה את דבר ה', מאחר ונראה שאין התורה
 חשובה בעיניו כל כך שיעסוק בה. 330. בספרי מינין. ב"ד רמ"ה' מבאר,
 ספרים של בני אדם שפירשו את התורה והנביאים לפי דעתם בדרך של
 כפירה ושיתוף שם שמים עם כוחות אחרים [כאומרים שיש שתי אלהויות
 ח"ו], ונמצא שיש בהם צד של מינות ואפיקורסות. והוסיף, שגם לקרוא בהם
 בדברים שאין בהם כפירה ולא על דעת להאמין אסור, מחשש שיטו את
 לבבו להאמין בהם. והרע"ב מבאר, כגון ספרי אריסטו היווני וחביריו, ובכלל
 זה הקורא בספר דברי הימים של מלכי גויים ובשאר דברים שאין בהם חכמה
 ולא תועלת אלא איבוד זמן בלבד.

(שם) "וְאֵת-מִצְוֹתוֹ הִפְרָה", זֶה הַמִּפְרָה
בְּרִית בְּשָׂר.

קִנְדָה. עוֹד שְׁנִינוּ (סנהדרין ז, א) כָּל
יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק
לְעוֹלָם הַבָּא, שְׁנַאמַר (ישעיה ס, כא)
"וְעַמְּךָ בְּלִם צְדִיקִים לְעוֹלָם"

הכוונה רק על מי שאינו לומד בכמות הזמן כפי יכולתו, אלא גם באיכות הלימוד, כלומר אינו מתאמץ דיו כדי לרדת לעומקה של תורה, וכאשר הוא נתקל בקושי בהבנת סוגיא הוא מתעצל ואינו מתאמץ את מחשבתו כדי להבינה,

על אף שלא ביטל רגע מלימוד התורה גם הוא בכלל 'כי דבר ה' בזה', ולזול זה בתורה גם כן נובע מאי הכרת ערכה הנעלה של התורה, שהרי המעריך דבר מה הוא עמל עליו, וכשמעריך אותו מאד הוא אף מוסר את נפשו כדי לרוכשו ולהשיגו. ואם כן, העוסק בתורה אבל לא בניצול כל כוחותיו וכשרונותיו, וזהו חסרון הנובע מאי הכרת ערכה של קדושת התורה ומעלתה ('שפתי חיים', מועדים ח"ב).

כו. ועמך כולם צדיקים. כתב האלשי"ך (פרשת שמיני): "ושמא תאמר איך יתכן יהיו כל ישראל צדיקים, והלא כמה וכמה רשעים בעולם. לזה אמר נצר מטעי וכו', לומר אל תתמה, כי אם יש בלתי צדיקים כעת, הלא לא יבצר מהיות צדיק כל איש ואיש מישראל. כי אם הם עכורים וטמאי חלאת עון עתה, הנה הנפש להיותה מנצר מטעיו יתברך העליונות אשר האציל ונטע,

ביאורים

331. המפר ברית בשר. פירש רבינו באבות (ג, יא) המושך ערלתו כדי שיהיה נראה ערל, "כמי שעושה להכעיס כדי להבזות המצוות", וכן מבואר בירושלמי. 332. כל ישראל. אפילו הרשעים שבהם לאחר שקבלו את עונשם לפי הראוי להם (מאירי). 333. לעולם הבא. הוא העולם שעתידי להיות בתחיית המתים (יד רמ"ה). והרמב"ם (הלכ' תשובה פ"ח ה"ח) מבאר שהכוונה לעולם הנשמות שבו נמצאות הנשמות לאחר פטירתם.

334. יִירָשׁוּ אֶרֶץ. וְאֵלֹהֵי שְׂאִין לָהֶם
חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, הָאוֹמֵר 336 אֵין
תְּחִיתֵי-הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, וְאֵין 337
תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם, וְהָאִפִּיקוּרוֹס. 338

כנודע מחכמי האמת על פסוק (תהלים קד טז) ישבעו עצי ה' וכו'. וגם חומרו מוכן ליתקן, אחר שמראשיתו כשצבר עפרו וברא את האדם

שמשם כולנו, להיותו מעשה ידיו גם כן, מעותד להתפאר הנפש והחומר הנזכר מחלאתם, יש עודנו בחיים, ויש על ידי גלגולים עד אשר יטהר ויהיה צדיק. נמצא שהטיב אשר דבר באומרו כלם צדיקים, כי כן הוא בהמשך הזמן, שכולם מתקדשים ומטהרים עד יהיו צדיקים, לבלתי ידח ממנו נדח, ויובטחו ליתקן ולהתפאר על ידי מה שלכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא כמדובר".

ביאורים

334. יִירָשׁוּ אֶרֶץ. לדעת ה'יד רמה' פירושו ארץ ממש והוא העולם שלאחר תחיית המתים, ולדעת הרמב"ם הכוונה לארץ החיים והוא עולם הנשמות. וביאר הרשב"ץ (בהקדמה למסכת אבות) כי אין לפרש שהכוונה לארץ הגשמית, לפי שנאמר 'לעולם יירשו ארץ', והעולם הזה אינו קיים לעולם. 335. שְׂאִין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. אם לא חזרו בתשובה (ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א). 336. אֵין תְּחִיתֵי הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה. שכופר בכך שתחיית המתים נלמדת מן התורה, אף שמודה ומאמין שיחיו המתים, שאם אין זה מפורש בתורה, מנין לו שיחיו המתים, ומה התועלת באמונתו (רש"י). 337. וְאֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם. ואף אם אומר שכל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק אחד (או תיבה אחת או אות אחת) שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו אמרו (סנהדרין צט). 338. וְהָאִפִּיקוּרוֹס. לשון 'הפקר', שמבזה את התורה ומחשיבה כאילו היא הפקר. אי נמי, משים עצמו כהפקר ואינו חס על נפשו לחוש שמא תבוא עליו רעה על שמבזה את התורה או לומדיה (רע"ב אבות ב, יד). וב'מגן אבות' להרשב"ץ פירש שאפיקורוס הוא שם אחד מהיוונים שהיה כופר ואומר שאין אלהים, וחז"ל השתמשו בשם זה לכל מי שהוא כופר באמונתנו.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

והזהירונו זכרונם לברכה במאמר הזה להאמין כי נכתבה אמונת תחית-המתים בתורה, ^(כז) וכי היא אחר מעקריה. ואחד מן המקומות שנתפרשה בהם תחית-המתים בתורה, שנאמר (דברים לב, לט) "אני אמת ואחיה מחצתי ואני ארפא". ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין זא, ב) ³³⁹ יכול מיתה באחד ותחיה באחד, תלמוד לומר "מחצתי ואני ארפא", ³⁴⁰ כשם שהמחין

לאכול דבר אחר, אם הוא עדיין מחוייב בהנחת תפילין ושאר מצוות, ברור שהתשובה תהא שאין קשר בין הדברים, ועדיין חייב לקיים כל מצוה בפני עצמה, ולכן חייב להניח תפילין גם אם אוכל דבר אחר. אבל אם יאמר אדם שמוכן להאמין בכל עיקרי האמונה חוץ מאחד, דהיינו ש"ב עיקרים הוא מקבל ובאחד הוא כופר, בזה צריך לומר שלכל אמונתו אין ערך ואינו בכלל ישראל כמבואר ברמב"ם בפיה"מ בסנהדרין פרק חלק "שהכופר בדבר אחד מן העיקרים הרי הוא אפיקורס". ונראה שזהו המכוון בדברי רבינו, שצריך להאמין שדבר זה הוא מעיקרי האמונה (משיבת נפש).

ביאורים

339. יכול מיתה באחד ותחיה באחד. שמה הפסוק מדבר בשני אנשים שונים, ורוצה לומר שהקב"ה ממית את החיים ומחייה וזן את החיים ובורא את הנולדים, כמנהגו של עולם שזה מת וזה נולד. 340. כשם שהמחין והרפואה

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

כו. לרבות תלמידי חכמים. בספר 'כד הקמח' (ערך חילול השם) כתב: "את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים. לפי שיראת תלמידי חכמים היא היא יראת שמים ממש,

והרפואה באחד ³⁴¹ כך מיתה ותחיה באחד.

קנה. וענין האפיקורוס פרשו בו זכרונם לברכה (שם צט, ב) כי

הוא האיש אשר איננו נוהג דרך

מורא וחדר בתלמידי-חכמים אף-על-פי שאינו מבזה אותם, כגון שהוא מבזה חברו בפני תלמיד-חכם ³⁴² ולא שם כבוד לתורת החכם, כי אחרי שאין התורה ³⁴³ הדורה בעיניו ³⁴⁴ לנהוג בה מורא, אין לו חלק לעולם הבא, כי גם זה במחללי התורה יחשב. על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (פסחים כב, ב) "את-י' אלהיך תירא" (דברים ו, יג) ³⁴⁵ לרבות תלמידי-חכמים.

ביאורים

באחד. כשם ש'מחצתי ואני ארפא' מדבר באדם אחד, שאותו אדם שהוכה הקב"ה ירפאהו, שהרי לא שייך לרפא אדם שלא נחלה. 341. כך מיתה ותחיה באחד. כך גם 'אני אמת ואחיה' הנאמר בתחילת הפסוק מדבר באדם אחד, שאותו אדם שמת הקב"ה מחייהו לעתיד לבוא. 342. ולא שם כבוד. ולא נותן כבוד. 343. הדורה. חשובה ומכובדת. 344. לנהוג בה מורא. שהרי לא היה מעיז פניו לבזות חבירו בפניו שר גדול ונכבד, ובפני תלמיד חכם לא נמנע מלבזותו, ובזה הוא מזלזל בכבוד התורה. 345. לרבות. המלה "את"

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

קנו. ³⁴⁶ וְהַשְּׁנִיתָ, כִּי תִרְאֶה מַה־
סֶפֶה לְיִרְאֵת-שָׁמַיִם, כִּי
בְהִיּוֹת דְּבָרֵיהֶם נִשְׁמָעִים ³⁴⁷ מִדְּרָךְ
יִרְאֲתָם, הֲלֹא הֵם יִזְרוּ וַיִּדְרִיכוּ אֶת
הָעַם לְיִרְאֶה אֶת הַשָּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא.
וַיִּאָמֶר (ש"א יב, יח) "וַיִּירָא כָּל-הָעַם
מֵאֵד אֶת-יְיָ וְאֶת-שְׁמוֹאֵל".

וְכֵן בְּכָל־הָאֲפִיקוֹרוֹם, הָאֹמֵר, מַה
הוֹעִילוּ לָנוּ הַלּוֹמְדִים בְּלִמּוֹדֵם,
³⁴⁸ הַיֵּשׁ דְּבַר שְׂיִאֲמָרוּ רְאֵה זֶה

כי מי שהוא זהיר
ביראת החכמים הלא
הוא ירא את הש"ת
באמת, שלא הביאו
לידי מדה זו ליראה
מן החכמים אלא
שלימות מדת היראה
שיש לו מהקב"ה, לפי
שידוע כי החכמים
שלוחי השי"ת בארץ
והם מורי התורה ואין
מורה בדרך המצות
וזולתם, ולכן כל הירא
אותם - את האלהים
הוא ירא".
כט. היש דבר שיאמרו
ראה זה חדש הוא.
וכמה גדולה טעותם,
שהרי גמרא ערוכה במסכת מכות (כב): "אמר רבא, כמה טפשי שאר אינשי
דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בס"ת כתיב
ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא". כלומר, כמה טפשים רוב בני אדם שעומדים
לפני ספר תורה ולא עומדים לפני אדם גדול, שהרי כוחם של חכמים גדול
יותר, והראיה, שבתורה כתוב שיש להלקות את המחוייב מלקות "ארבעים"
מכות, ובאו חכמים ופירשו את הכתוב אחרת והפחיתו מכה אחת מן המנין.
ועוד כהנה וכהנה מקומות שחז"ל בכוח קבלתם איש מפי איש מפי משה
רבנו בסיני פירשו את התורה לא כמשמעות הכתוב, וזוהי תורה שבעל פה

ביאורים

346. והשנית, סיבה שניה ליראה מתלמידי חכמים. 347. מדרך יראתם.
מחמת היראה מהם. 348. היש דבר שיאמרו ראה זה חדש הוא. עפ"י מליצת
הכתוב בקהלת (א, י). כלומר, האם חידשו לנו דבר שאינו מפורש בתורה.

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

חָדָשׁ הוּא?! ^(ב) מֵעוֹלָם לֹא הִתִּירוּ לָנוּ
אֶת כָּל ³⁴⁹ עוֹרֵב וְלֹא אֶסְרוּ לָנוּ ³⁵⁰ בְּנֵי-
יוֹנָה. וְאֱלֹהֵי הָאֲנָשִׁים ³⁵¹ גַּם לֹא יָדְעוּ
גַּם לֹא שָׁמְעוּ גַּם לֹא פָתְחָה אָזְנָם עַל
הַתּוֹעֲלוֹת הַנִּמְצָאוֹת ³⁵² בְּעַסְק
הַתּוֹרָה, וּבְעֵבֹר זֹאת עָסַק הַתּוֹרָה
שָׁפֵל בְּעֵינֵיהֶם, וְהָמָּה הָיוּ ³⁵³ כְּמִוְרָדֵי
אוֹר מַעֲלָתוֹ, וְאִין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם
מִן הַמַּכָּה הָאֲרַבְעִים.

ל. מעולם לא התירו לנו את כל עורב ולא אסרו לנו בני יונה. חז"ל תפסו את
העורב כדוגמא לעוף טמא, כי הוא עוף השטוף בזימה (ראה סנהדרין קח):
ואיסורו מפורסם. ואת היונה כדוגמא לעוף טהור, וכמו שמצינו שישראל
נמשלו ליונה - "יונתי בחגוי הסלע", "יונתי תמתי" (שיר השירים), מפני
שאינה מזדוגגת אלא לבת מינה, והיא מפורסמת כעוף טהור (מהרש"א).
וב'עיון יעקב' פירש, שמכיון שיש עורב הדומה בראשו ליונה כמבואר
בחולין (ג.ט), אמרו שלא התירו להם דבר כזה.

וב'עין אליהו' ביאר על פי מה שמובא בחולין (ס.ב). שהזורזר הדומה לעורב
והולך לגור עמו, יש שהתירוהו ויש שהחשיבוהו למין עורב ואסרוהו. לכן
אמרו כאן, שמעולם לא התירו להם עורב וכוונתם לזורזר שיש סברא
להתירו. ומה שאמרו שלא אסרו להם יונה, כוונתם על פי האמור בחולין
(ג.ט). שעורב הבא בראשי יונים אסור, ואמר רב פפא לא תימא דאתי בריש

ביאורים

349. עורב. באכילה. 350. בני יונה. באכילה. 351. גם לא ידעו גם לא שמעו
גם לא פתחה אזנם. עפ"י הכתוב בישעיה (מח, ח). כלומר, אינם יודעים ואינם
רוצים לשמוע. 352. בעסק התורה. מצד עצמו, בלי שום תכלית אחרת.
353. כמורדי אור מעלתו. מורידים וכופרים באור מעלתו של עסק התורה.

שערי

שער שלישי

תשובה

עיונים

הָבֵא. עַל בֶּן נִתְחַבְּנוּ לְלַמֵּד³⁵⁴ בְּנֵי-
 יְהוּדָה הַתּוֹעֵלוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּעֶסֶק
 הַתּוֹרָה, וְכַתְּנֵנוּ מִקְצָתָם³⁵⁵ בְּשֵׁעַר
 הַתּוֹרָה בְּעִזְרַת הָאֵל, לְמַעַן³⁵⁶ יִכְסְּפוּ
 הַלְּבָבוֹת לַתּוֹרָה. וְאֲשֶׁר³⁵⁷ אֵין כַּחַ
 בָּהֶם לְלַמֵּד,³⁵⁸ יִדְעוּ דֶרֶךְ כְּבוֹד עֶסֶק
 הַתּוֹרָה³⁵⁹ וְיִזְכּוּ בִּידְעֵתוֹ, וְלֹא תֵאָבֵד
 נַפְשָׁם מִן הָעוֹלָם הָבֵא.

קִנְו. וְכֵן בְּכֻלָּל הָאֲפִיקוֹרוֹס,
 (ל^א) הַקּוֹרָא לְרִבּוֹ³⁶⁰ בְּשֵׁמוֹ.
 וְאֶמְרוּ זְכוּרֵם לְבְרָכָה, כִּי סַבַּת מַה
 שֶׁנַּעֲנַשׁ גַּחְזֵי מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא לְרִבּוֹ³⁶¹

ביאורים

354. בני יהודה. את עם ישראל. 355. בשער התורה. רבינו חיבר חיבור בשם
 "שער התורה", אך לא זכינו לאורו. 356. יכספו. יתאוו וישתקקו. 357. אין
 כח בהם ללמוד. אין להם יכולת ללמוד בעצמם. 358. ידעו דרך כבוד עסק
 התורה. לכל הפחות ידעו חשיבותו ומעלתו של עסק התורה. 359. ויזכו
 בידיעתו. יהיה להם זכות ושכר טוב בעצם הידיעה בחשיבות עסק התורה.
 360. בשמו. שאומר פלוני ואינו אומר 'מורי רבי פלוני' (רש"י). 361. שנענש
 גיחזי. משרתו של אלישע הנביא, שלא היה לו חלק לעולם הבא, כמבואר
 במס' סנהדרין (צ). 362. בשמו. ובכך מיושב כיצד יצא מאלישע תלמיד

עיונים

שערי

שער שלישי

תשובה

קראו יהושע למשה (מלכים-ב-ח, ה) "וְזֹאת הָאִשָּׁה זֹזָה-בְּנָהּ
 בְּשֵׁמוֹ, שֶׁאִמְרָה בְּמִדְבַר
 יֵא, כח): "אדוני משה
 כלאם", והא אמרינן
 (סנהדרין ק:): דגחזי נענש לפי שקרא לאלישע רבו בשמו.
 לדעת רש"י (הובא בביאורים) שהאיסור הוא רק אם קורא לו בשמו בלבד,
 בלי תואר כבוד, אבל אם אומר "מורי רבי פלוני" מותר - מובן, אך לדעת
 הש"ך שכל זה הוא רק שלא בפני הרב, אבל בפניו אין לומר את שמו כלל
 אלא "רבי", מיישב בעל "תשובה מאהבה" בשם רבו הגאון בעל "נודע
 ביהודה", שהטעם שאסור לקרוא בפניו "רבי פלוני", שהוא כאילו אומר
 שיש לו גם רבי אחד חוץ מרבו זה, אבל אצל משה רבינו שהיה רבן של כל
 ישראל, ולא היה רבי אחר חוץ ממנו, לא היה שייך דבר זה.
 ב'לחם יהודה' (עייאש, הלכ' ק"ש פ"א ה"ד) הקשה, לפי המבואר כאן שאין
 לאדם לקרוא לרבו בשמו והוא הדין לאביו, איך קראו בני יעקב לאביהם
 ישראל כשאמרו לו (דברים ו, ד) "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד"? ותירץ,
 שבאמת קראו לו עם תואר כבוד לפני שמו, כגון אדוננו ועטרת ראשנו אבינו
 ורק אח"כ אמרו ישראל, אלא שהתורה לא הזכירה אלא את שמו. וכן כתב
 הרמב"ם שאמרו 'שמע ממנו אבינו ישראל'.

ביאורים

שאינו הגון כזה ולא הגינה עליו זכות רבו, שמכיון שקרא לרבו בשמו ולא
 החשיבו כרבו, לא הגינה עליו זכות אלישע (מהר"ל).

לימוד המוסר היוממי



בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

"ארחות המוסר"

הינו מכון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר להיות **חלק מסדר יומם של רבים.**

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תת"ם, 230 שיעורי תורה, 18 מדשיות וסמינרים - **25,000 לומדים** ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת **לימוד המוסר היומי!**

הצטרף אף אתה למהפכת המוסר, בלימוד יומי של כ - 10 דקות!



ארחות יושר



ארחות צדיקים



מסילת ישראל



שערי תשובה

"ארחות יושר"

הארגון אשר חרט על דגלו את ענין **הפצת המוסר** אינו פוסח על אף הזדמנות הנקרת לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

עלוני המועדים

מופצים לרגל מועדי השנה ומחולקים בעשרות אלפי עותקים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים. ולקהלים נוספים בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים"

המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב, מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרסים. ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.



עלוני המועדים



פרק בעניני תפילה | פרק בעניני כבוד אב ואם - לבנות הסמינרים



פרקים בעניני תורה - לרגל סיום השי"ס העולמי



קובץ המחולק למדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - לימי בין הזמנים



ספר "ארחות יושר"



ספר "ארחות צדיקים"



ספר "מסילת ישרים"

עד עתה, בוארו וחולקו הספרים: "ארחות יושר" למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א "ארחות צדיקים", ו"מסילת ישרים" לרמח"ל. כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות החברות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן הספרים נאגד תוכן החוברות יוצא לאור בספר מהודר.

